

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Logopedická prevence v mateřské škole

Vypracovala: Lenka Cháberová
Vedoucí práce: Mgr. Veronika Plachá

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitelů a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

7. 7. 2017

.....
Lenka Cháberová

Poděkování

Děkuji Mgr. Veronice Plaché, vedoucí mé bakalářské práce, za odborné vedení, cenné připomínky, velkou míru trpělivosti, vstřícnost a motivační přístup.

Abstrakt

Práce se zabývá tématem logopedické prevence a rozvojem komunikačních schopností dětí v MŠ. Představuje problematiku nejběžnějších řečových vad, vývoj komunikačních dovedností, diagnostiku narušené komunikační schopnosti a vývoj grafomotoriky v předškolním věku. V oblasti metodiky prevence narušené komunikační schopnosti představuje praktická cvičení a techniky nápravy řeči. V praktické části prostřednictvím kazuistik mapuje vývoj narušené komunikační schopnosti u několika dětí v souvislosti s vlivem rodiny a prací logopedické asistentky.

Abstract

This thesis follows up the theme of logopaedics prevention and development of communication abilities. It introduces problematic of the most common speech disorders, development of communication skills, diagnostic of impaired verbal communication and development of grafomotorics in preschool age. It introduces practical exercises and techniques of speech correction in the sphere of the methodology of the prevention of impaired verbal communication. In practical part it maps development of impaired verbal communication through the casuistry of several children in the connection with family influence and work of logopaedics assistant.

Klíčová slova

Dyslálie, narušená komunikační schopnost, logopedie, prevence, diagnostika, terapie.

Key words

Dyslalia, impaired verbal communication, logopaedics, prevention, diagnostics, therapy.

Obsah

Úvod	7
Kapitola 1 Vývoj řeči	8
1.1 Prenatální vývoj	8
1.2 Období křiku	8
1.3 Žvatláni pudové	8
1.4 Žvatláni napodobivé	8
1.5 Období porozumění řeči	9
1.6 První slova	9
1.7 Období lexemizace	9
1.8 Období gramatizace	9
1.9 Období intelektualizace	9
1.10 Senzitivní období – vliv vztahu s pečující osobou na vývoj řeči	9
Kapitola 2 Nejběžnější řečové vady	11
2.1 Dyslálie	11
2.1.1 Druhy dyslálie z hlediska vývoje	11
2.1.2 Dělení dyslálie podle místa vzniku konkrétní příčiny na:	11
2.1.3 Dělení podle rozsahu:	11
2.1.4 Dělení dyslálie podle Sováka:	11
2.1.5 Příčiny	12
2.2 Opožděný vývoj řeči	12
2.3 Breptavost – tumultus	13
2.4 Koptavost – balbutismus	13
2.4.1 Dělení koptavosti	13
2.5 Huhňavost – rinolalie	14
2.6 Podjazyková uzdička	14
Kapitola 3 Diagnostika a terapie	15
3.1 Oblasti poruch jazyka	15
3.2 Úrovně diagnostiky narušené komunikační schopnosti dětí	15
3.3 Orientační vyšetření v mateřské škole	16
3.3.1 Posouzení sluchu	16
3.3.2 Vyšetření fonemické diferenciaci	17
3.3.3 Vyšetření porozumění řeči	17
3.3.4 Vyšetření řečové produkce	18
Kapitola 4 Zásady pro zajištění správného rozvoje řeči – prevence – terapie	20
4.1 Fyziologické předpoklady	20

4.2 Psychické předpoklady	21
Kapitola 5 Metodika prevence řečových vad, rozvoj komunikačních schopností dětí předškolního věku	22
5.1 Návuk správného dýchání.....	22
5.2 Cvičení pro rozvoj motoriky mluvidel	23
5.3 Rozvoj fonemického sluchu	27
5.4 Rozvoj slovní zásoby	29
5.5 Rozvoj vyjadřovací obratnosti a pohotovosti	31
5.6 Rozvoj smyslového vnímání	32
Kapitola 6 Grafomotorika	35
6.1. Specifikace grafomotoriky.....	35
6.2 Vývoj grafomotoriky v předškolním věku.....	35
6.3 Diagnostika grafomotorických funkcí	36
6.4 Testování.....	36
6.5. Cvičení pro rozvoj hrubé motoriky.....	37
6.6 Cvičení pro rozvoj jemné motoriky	37
6.7 Rozvoj senzomotorické koordinace	38
Kapitola 7. Uvedení do metodologie výzkumu	39
7.1. Cíl.....	39
7.2. Metoda výzkumného přístupu	39
7. 3. Výzkumná metoda – kazuistiky	39
7.3.1 Metody výzkumného šetření	39
7.4 Charakteristika výzkumného souboru	39
7.4.1 Charakteristika školy	39
7.4.2 Organizace logopedické péče	39
7.4.3 Organizace práce logopedické asistentky.....	40
7.4.4 Popis výzkumného souboru	40
7.5. Představení výzkumného souboru.....	40
Kapitola 8 Kazuistiky	41
8.1 Kazuistika č. 1.....	41
8.2. Kazuistika č. 2.....	45
8.3 Kazuistika č. 3.....	50
8.4 Kazuistika č. 4.....	54
Kapitola 9 Shrnutí výzkumného šetření	60
Kapitola 10 Závěr	62
Seznam použité literatury:	63

Úvod

Dlouhodobě se zabývám prací v oboru logopedické asistentky. Proto jsem si toto téma zvolila pro svoji bakalářskou práci. Téma narušené komunikační schopnosti je v poslední době velmi často zmiňované. Dobrá komunikační schopnost má přímou souvislost s úspěchem dítěte při nástupu do základní školy a se zvládnutím nároků a požadavků, které dítě v první třídě základní školy čekají. Dovednost naučit se číst a psát přímo souvisí se schopností správného zvládnutí řeči, fonologickým povědomím, fonologickou pamětí a dekódováním. Protože se řeč okolo sedmého roku života dítěte fixuje, je období pobytu dítěte v mateřské škole zásadní pro rozvoj jeho komunikačních dovedností.

V teoretické části představuji vývoj řeči v první kapitole. V ní se také zabývám různými pohledy na vliv vztahu dítěte s pečující osobou v souvislosti s rozvojem řeči dítěte. Ve druhé kapitole popisují nejběžnější řečové vady, se kterými se můžeme v mateřské škole setkat. K tomu, abychom mohli v oblasti logopedické prevence cíleně zaměřit intervenci, je třeba správně diagnostikovat a následně zvolit odpovídající způsob terapie. Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na zásady a předpoklady, které jsou neodmyslitelně spjaté s rozvojem řeči. Metodiku jsem zpracovala formou konkrétních motivačních cvičení, které hravým způsobem používám při nejrůznějších aktivitách. V této kapitole čerpám z materiálů, které jsem během své praxe shromáždila. Jejich součástí je i moje invence. V šesté kapitole představuji vývoj a diagnostiku grafomotoriky, do které jsem zařadila cvičení k procvičování jemné a hrubé motoriky. Vývoj řeči a vývoj motoriky spolu úzce souvisejí a vzájemně se kopírují. Řeč rozvíjí myšlení, motoriku a naopak.

Cílem praktické části bylo zmapovat vývoj řečových schopností dětí, se kterými jsem pracovala po dobu čtyř let. K výzkumu jsem použila kvalitativního sběru dat. Vycházela jsem ze záznamů, které jsem si vedla v průběhu jejich vývoje. Dále jsem čerpala z portfolií dětí, ve kterých byl zaznamenán průběh jejich pobytu v mateřské škole v souvislosti s pozorováním dětí v jiných situacích a která obsahují také záznamy jejich grafického projevu. Řeč je pro člověka životně důležitá. Komunikace s druhými lidmi rozšiřuje naše vědění, obohacuje náš život a může nám napomoci při socializaci. Neschopnost se smysluplně vyjádřit má negativní vliv na psychiku dítěte a jeho další reakce, které doprovázejí frustraci dítěte, což prezentuji v jednotlivých kazuistikách.

V závěrečné kapitole shrnuji výzkumná šetření. Vyhodnocuji zde, co v daných případech fungovalo, které metody a formy práce se osvědčily. Zabývám se zde také spoluprací s rodinou a dalšími aspekty, které ovlivnily komunikační dovednosti dětí.

Kapitola 1 Vývoj řeči

1.1 Prenatální vývoj

Dítě již před narozením dokáže přes stěnu břišní vnímat tlukot matčina srdce, řeč matky, různé další zvuky, melodie a rytmus. Různé studie dokládají, že dítě, které je v těle matky, dokáže rozlišit a zpracovat zvuky řeči. Filip Smolík uvádí: „Údaje o lateralizaci mozkové aktivity při zpracování však nasvědčují tomu, že u novorozenců probíhá zpracování řečových zvuků jinak než zpracování zvuků ostatních. Zatímco prezentace řeči vzbuzuje aktivitu zejména v levé hemisféře, ostatní zvuky aktivují především hemisféru pravou. Jelikož je tato asymetrie přítomna už v novorozeneckém období, lze předpokládat, že i prenatální citlivost vůči řečovým zvukům je zajištěna mechanismy specializovanými pro zpracování jazyka. Děti jsou tedy už dlouho před narozením připraveny na to, že si budou osvojovat zvláštní zvukový kód, jakým je řeč.“¹

1.2 Období křiku – období pragmatizace - kojeneč

Dítě, které přichází na svět, reaguje nejčastěji pláčem. Při šetrnějším vedením porodu může být prvním zvukovým projevem kýchnutí. V prvních dnech po narození vydává dítě neurčitý křik. Jedná se o reflexní činnost. Okolo šestého týdne se hlasový projev dítěte mění v oblasti rozsahu a intenzity. Tvrdý hlasový začátek je projevem nelibosti. Měkký hlasový začátek je naopak signálem spokojenosti. V tomto období se také zvyšuje škála zvuků. Dítě začíná experimentovat s jazykem a rty, což způsobují opakující se sací pohyby a zvuky, které vznikají, jsou označovány jako broukání. Dá se říci, že zde jde o přirozenou gymnastiku mluvidel.

1.3 Žvatlání pudové – primární artikulační okruh

Toto období trvá asi půl roku a je pro ně charakteristické různé mlaskání, prskání, pískání a cvakání, při kterém se mění melodie, výška a síla zvuků. Dítě je již aktivnější a hra s mluvidly ho těší. Jde o činnost reflexní, o čem svědčí to, „že děti na celém světě používají tytéž zvuky, a to bez ohledu na světadíl nebo kulturu. Pudově si broukají i děti hluché.“²

1.4 Žvatlání napodobivé – sekundární artikulační okruh

Objevuje se asi v půl roce života dítěte a je pro něj typické, že dítě napodobuje výraz obličeje, gestikulaci a to, co slyší (melodie). Má rádo rytmus. Smolík uvádí: „Žvatlání lze považovat za přímý prekurzor řečového vyjadřování a nácvik na produkci řečových zvuků. Stejně jako se při lezení, sedání a stoupání cvičí hrubá motorika, cvičí se při žvatlání jemná motorika řečového traktu a zároveň zpětná vazba mezi vokalizací a jejím sluchovým vnímáním. Výzkum předřečových vokalizací se soustředil také na otázku kontinuity žvatlání a zvukové podoby prvních slov. Je totiž otázka, zda hlásky a slabiky, které se u dětí nejvíce objevují při žvatlání, se potom se zvýšenou pravděpodobností objevují i v prvních slovech. Většina současných nálezů se přiklání k tomu, že kontinuita mezi předřečovou vokalizací a ranými řečovými projevy existuje (např. MacNeilage, Davis, Matyear, 1997; Majorano, D'odorico, 2011). Hlásky a slabiky v prvních slovech navazují na hlásky a slabiky používané při žvatlání. Navíc

¹ SMOLÍK, F., SEIDLOVÁ, G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. 248 s. ISBN 978-80-247-4240-3. s. 16.

² KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: Průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 216 s. ISBN 80-7178-115-0. s. 38.

dochází k překrývání prvních slov a žvatlání (McNeilage et al., 1997), děti tedy po určitou dobu produkují jak žvatlání, tak první slova.“³

1.5 Období porozumění řeči

Okolo devátého měsíce života dítěte, začíná dítě spojovat předměty a situace se slovy. Dítě experimentuje se zvuky. Nereaguje pouze na realitu, ale začíná reagovat na zvuky a slova. K pochopení potřebuje ještě výraznou melodii a mimiku. Dítě začíná rozumět prvním říkadlům. Paci, paci, Vařila myšička kašičku... Reaguje na otázky: jak jsi veliký, kde máš oči, kde je máma.

1.6 První slova – období sématizace jeden až dva roky

První slova se objevují kolem dvanáctého měsíce věku dítěte. Odborníci se rozcházejí v myšlence na to, zda děti, u kterých rodiče uvádějí, že dítě řeklo první slovo dříve, slovu rozumí. Na druhé straně se shodují, že první slovo vědomě vyslovené a pochopené je ze skupiny, která dítě něčím zaujala. Jak uvádí Kutálková: „Slovo prošlo nejen prahem pochopení, dítě ví, co ten zvuk znamená, ale i prahem proslovení.“⁴ Ze začátku zastupuje slovo větu. Podle melodie řeči můžeme poznat, co chce dítě sdělit. Kutálková dále uvádí: „Jednotlivá slova postupně přestávají stačit k vyjádření myšlenky a dítě je začíná spojovat. Rodí se první věta.“⁵ Pro toto období je specifická tzv. telegrafická řeč. Zde se zachovávají hlavně obsahová slova – táta brm, máma papu, Áda hají. Dítě o sobě mluví ve třetí osobě a reprodukuje asi dvě stě slov, polovinu tvoří podstatná jména. Dítě začíná chápat symbolický význam slov.

1.7 Období lexemizace - dva až tři roky

Dítě pomalu začíná skloňovat a časovat. V komunikaci upřednostňuje řeč, ptá se: „Co to je?“ Zpřesňuje se výslovnost hlásek (b, p, k, o, f, g). Tvoří víceslovné věty a pojmenovává rozdíly (malý – velký). Umí říci, jak se jmenuje, chápe čas v rozsahu den a noc. Na konci tohoto období začíná používat první osobu JÁ.

1.8 Období gramatizace - tři až čtyři roky

Dítě se ptá PROČ. Začíná tvořit souvětí, je schopné tvořit antonyma, mizí dysgramatismy, reprodukuje krátké básničky a písničky, navazuje konverzaci a chce ji udržet.

1.9 Období intelektualizace - čtyři až šest let

Zpřesňuje se artikulace jednotlivých fonémů, rozšiřuje se slovní zásoba. Dítě už používá všechny druhy slov. Na konci tohoto období rozumí asi tři tisíce slovům. Reprodukuje básně, písně, popíše děj na obrázku, vypráví, co prožilo (příběh). Chápe rozdíly a souvislosti. Dokáže slovně vyjádřit své přání a pocity. Je schopno chápat zobecnění. Řeč se ve všech rovinách přibližuje řeči dospělých.

1.10 Senzitivní období – vliv vztahu s pečující osobou na vývoj řeči

Senzitivní také znamená citlivé, ve smyslu citlivé na podněty. Na senzitivní období obecně poukázala Maria Montessori. Senzitivní fáze dávájí dítěti možnost osvojit si dovednosti pro jeho další

³ SMOLÍK, F., SEIDLOVÁ, G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. 248 s. ISBN 978-80-247-4240-3. s. 24.

^{4 a 5} KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: Průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 216 s. ISBN 80-7178-115-0. s. 40.

rozvoj. Pro tyto fáze je specifické to, že dítě se učí novým dovednostem přirozeně, lehce, bez nucení a zapojení vůle. Tudíž je pro něj takovéto osvojování dovedností příjemné a dítě se tak může cítit jako objevitel, vynálezce, ... Montessori říká, že tato citlivost trvá jen určitou dobu a poté zas odezní. Dobu pro nástup citlivé fáze u jednotlivých dětí nelze předvídat. Každé dítě má svůj čas. Je tedy dobré dát dítěti dostatek podnětů, respektovat jeho tempo, zvláštnosti, dát mu prostor pro aktivitu a činnost, kterou chce v daný moment provádět. Nenutit, ale inspirovat a vytvářet smysluplné a podnětné prostředí.

Vygotský byl přesvědčen, že existují možnosti, jak vývoj myšlení usnadnit a do jisté míry urychlit. S pomocí dospělého dokáže dítě uskutečňovat myšlenkové pochody, na které samo nestačí. Dospělý umožňuje dítěti získávat nové zkušenosti, dovednosti, poznatky. Pozitivní odezva tak dítě motivuje k dalšímu poznávání. Uvedenou skutečnost vztahu nazývá Vygotský zónou nejbližšího vývoje. Staví na rozvoji myšlení, jazyka a zvnitřnění vztahů.

Langmeier a Krejčířová uvádějí o senzitivních obdobích dítěte: „Konečně bude třeba znovu prozkoumat názor, že k vytvoření specifického vztahu dochází poměrně náhle, během několika dnů, v období, kdy je pro to dítě svými nespécifickými kontakty s druhými lidmi připraveno. Přesvědčení, že dítě musí mít příležitost navázat trvalý, nepřerušovaný vztah k matce právě v tomto období, má – li jeho osobní a sociální vývoj pokračovat dále uspokojivě, je založena na předpokladu tzv. kritického či senzitivního období dítěte.“⁶ Nicméně je důležité, aby si dítě vytvořilo důvěrný vztah s někým, kdo se o něj stará a má ho rád. Pokud je tento důvěrný vztah vytvořen, je pravděpodobné, že dítě bude při své sekundární socializaci (vstup do mateřské školy) odolnější a připravenější na základě důvěry přijmout do okruhu svých lidí další, kteří se k němu budou chovat dobře. Toto přijetí vznikne na základě důvěry a dobrých předchozích zkušeností. Nikdo nemůže vyloučit, že tento vztah se může vytvořit později. Pokud ale dítě má vztah s pečující osobou na bázi důvěry a vhodné pozornosti, bude se jeho řečový vývoj ubírat rychleji ve srovnání s dítětem, které tuto vazbu a péči nemá.

Pro rozvoj řeči, ve smyslu senzitivního období, je důležité celé rané dětství. Základní podmínkou je úzký a kvalitní kontakt s pečující osobou. Šulová uvádí: „Celkově lze říci, že zcela klíčovou úlohu sehrává matka a oba rodiče pro své dítě právě v oblasti řečových projevů přibližně do čtyř let jeho věku. V té době se absence rodičů ukazuje jako nevratný negativní fakt jak pro aktuální rozvoj řeči dítěte, tak i jeho pozdější řečový vývoj. Dítě, které prožilo období jednoho až čtyř let bez rodičovské péče, projevuje v pozdějším věku menší slovní zásobu, horší porozumění čtenému textu, menší schopnost rozlišovat jemnější jazykové nuance, je méně schopné tvořit rýmy, vyhledávat synonyma, homonyma apod.“⁷

Z výše uvedených teorií je jasné, že k správnému vývoji dítěte je nutná láskyplná vazba s pečující osobou, dostatečně podnětné prostředí, vzájemná důvěra, určitá svoboda volby, správná výživa a dostatek pohybové stimulace. Nepřetěžování dítěte, ale také, abychom mu přehnanou a příliš ochrannou péčí neubírali v oblasti získávání životních zkušeností.

⁶ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vydání. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X. s. 68.

⁷ ŠULOVÁ, Lenka. *Počátky řečového vývoje a specifický vliv mateřské a otcovské mluvy*. Psychologická řada PSY-004.2006. 28 s. ISSN 1801-5999. s. 5.

Kapitola 2 Nejběžnější řečové vady

2.1 Dyslálie

Jedná se o poruchu artikulace, kdy dítě vyslovuje špatně jednu nebo více hlásek. Dříve byla nazývána patlavostí. V rovině fonetické se projevuje vynecháváním hlásek nebo jejich nahrazováním či zaměňováním. Může také docházet k nepřesnému vyslovování, tudíž chybné artikulaci. Na úrovni fonologické se projevuje tak, že výslovnost jednotlivých hlásek je ovlivněna hláskami okolními.

2.1.1 Druhy dyslálie z hlediska vývoje

Fyziologická dyslálie - jedná se o výslovnost vývojově nesprávnou, se zráním mozku a vývojem artikulačních orgánů se výslovnost zpřesňuje. Do pátého roku dítěte je považována za přirozený jev, pokud přetrvává do sedmého roku, označuje se za prodlouženou fyziologickou dyslálii. Po sedmém roce ji označujeme za pravou dyslálii, neboť jde o zafixovanou špatnou výslovnost.

2.1.1.1 Dyslálie z hlediska etiologie

- a) Funkční = mluvidla jsou bez poruchy. Dyslálie funkční se dále dělí na motorickou (zde jde o artikulační neobratnost) a senzickou, při které je narušena schopnost sluchové diferenciaci.
- b) Orgánová = je způsobena změnami na artikulačních orgánech, porušením sluchových drah a poruchami centrální nervové soustavy (dále jen „CNS“).

2.1.2 Dělení dyslálie podle místa vzniku konkrétní příčiny na:

- akustickou – vady sluchu,
- dentální – zubní anomálie,
- labiální – defekty rtů,
- lingvální – anomálie jazyka,
- palatální – anomálie patra,
- nazální – narušení nazality.

2.1.3 Dělení podle rozsahu:

- parciální – vada jedné nebo více hlásek v jednom artikulačním okruhu,
- multiplex – postižena je výslovnost menšího počtu hlásek,
- universalis – jinak také nazývána mnohačetná, kdy je řeč prakticky nesrozumitelná a jak název sám říká, je většina hlásek vyslovována špatně.

2.1.4 Dělení dyslálie podle Sováka:

- patlavost hláskovou – je postižena výslovnost jednotlivých hlásek,
- patlavost slabiková – postižena je výslovnost slabik nebo celých slov.

Další dělení podle vynechávání nebo nahrazování hlásek:

- Mogilalie – vynechání hlásky či naznačení ji neurčitým zvukem,

- Paralálie – nahrazování hlásky jinou hláskou,
- Ismus – dochází k deformování výslovnosti hlásek,
- Specifická asimilace – připodobňování – dítě vysloví správně izolovanou hlásku, ale nedokáže ji vyslovit ve slově, kde ji připodobňuje výslovnosti jiných hlásek obsažených ve slově,
 - Asimilace sykavek: suší – šuší, susí
 - Asimilace tvrdých a měkkých slabik: nikdy – nykdy, nikdi

2.1.5 Příčiny

Příčiny dyslálie mohou být v genetice, výchovném vzoru, prostředí, problémy v těhotenství matky, u porodu nebo těsně po porodu. Vznik může být také v nepodnětném prostředí nebo v absenci vřelého a láskyplného přijetí dítěte. Příčinou také může být narušení v oblasti CNS či v postižení orgánovém. Dyslálie je nejrozšířenější vadou v oblasti komunikace a projevuje se častěji u chlapců než u dívek a to v poměru 6:4.

2.2 Opožděný vývoj řeči

Další označení pro tento termín je také vývojová dysfázie. Jde o vývojovou poruchu jazyka nebo o vývojovou poruchu řeči. Smolík s Málkovou definují vývojovou dysfázii: „Za vývojovou dysfázii se obvykle považuje takové narušení očekávaného vývoje jazyka, které není doprovázeno obecnějším narušením intelektových funkcí.“⁸ Dále uvádějí, že tato definice: „Ovšem vylučuje souvšykýt vývojové dysfázie s mentálními retardacemi. Děti s vývojovou dysfází začínají mluvit výrazně později než ostatní děti, ale ne všechny děti s opožděním nástupem řečového vývoje vykazují další znaky typické pro vývojovou dysfázii.“⁹

Při opožděném vývoji řeči může být narušena rovina expresivní a ne receptivní. To znamená, že dítě rozumí, ale nemluví. Pokud hovoříme o dysfázii je pro ni typické, že jsou narušeny do různé míry jednotlivé roviny řeči. Může být postižena složka sensorická nebo motorická, ale také obě složky zároveň.

Kutálková uvádí jako možné příčiny opožděného vývoje řeči sociální prostředí, dědičnost, citovou deprivaci, nedostatek mluvního kontaktu, ale také nadbytek péče o řeč a přepečlivou výchovu. Dále uvádí nedostatky ve zrakovém a sluchovém vnímání, autismu, citové nevyrovnanosti, vývojových vadách mluvidel, nevyhovující zpětné vazbě a oligofrenii – což se liší od definice Smolík a Málková uvedené v kapitole 3.2. Kutálková shrnuje příčiny dětské nemluvnosti takto: „Opoždění vývoje řeči jako příznak základní je způsobeno především nevhodnými vlivy sociálními a okolnostmi výchovnými. Často provází také lehkou mozkovou dysfunkci, způsobenou hlavně nezralostí nervového systému. Tyto případy mají poměrně dobré vyhlídky na úpravu stavu řeči, i když je často nutná velká trpělivost a dlouhá, systematická reedukace. Někdy se však vyskytuje opoždění (případně omezení vývoje) jako příznak druhotný, jako důsledek základního onemocnění nebo vady (nedostatky rozumové, vady sluchu, dětská mozková obrna). Metody, které se používají v těchto případech, jsou zcela jiné než u

^{8 a 9} SMOLÍK, F., SEIDLOVÁ, G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. 248 s. ISBN 978-80-247-4240-3. s. 146-147.

první skupiny, protože jsou zaměřeny především na základní problém. Také vývoj vyjadřovacích schopností dítěte je plně závislý na rozsahu základního handicapu.“¹⁰

Je dobré mít na paměti, že řeč rozvíjí myšlení dítěte. Proto je nutné v případě, ať už mluvíme o opožděném vývoji řeči či dysfázii, navštívit co nejdříve odborníky a pro dítě vytvořit podnětné prostředí, dostatek možností k rozvoji sluchového a zrakového vnímání. Provádět s dítětem v rámci hry různá artikulační cvičení. Připravit mu klidné prostředí s jasnými pravidly, do mluvení ho nenutit, ale dopřát mu dostatek stimulace.

2.3 Breptavost – tumultus

Tato porucha úzce souvisí s plynulostí řeči. Je pro ni typické zrychlování řeči, které postupně způsobuje nesrozumitelnost. Dítě nevyslovuje koncovky slov a někdy i celá slova, takže mluva ztrácí smysl a obsah sdělení. Dle posledních výzkumů je breptavost pokládána za jeden z projevů lehké mozkové disfunkce. Také se zjistilo, že při elektroencefalografickém vyšetření mají tyto děti drobnější nebo abnormální nálezy a to ukazuje na organický původ jejich poruchy. Breptavost se od koktavosti dá rozlišit tím, že se pokusíme dítě zpomalit gestem, které máme domluvené. Breptavé dítě zpomalí, koktavému se řeč zhorší.

2.4 Koktavost – balbutismus

Na začátku je třeba říci, že doposud není známa přesná příčina koktavosti. Přesto se má za to, že zde hrají určitou úlohu genetické a neuropsychologické faktory. Koktavost se projevuje tak, že plynulá řeč je neúmyslně narušována opakováním slabik, částí slov nebo jejich prodlužováním. Dalším projevem jsou tzv. bloky, které jsou doprovázeny tím, že člověk nedokáže ze sebe vydat žádný zvuk, v některých případech nedokáže ani vydechnout. Tento stav je často doprovázen znehybněním artikulačních orgánů (jazyk, rty, mimické svaly).

2.4.1 Dělení koktavosti

- Vývojová – může se projevit okolo třetího roku života dítěte. Způsobuje ji překotný rozvoj řeči. Při klidném působení rodiny a prostředí na dítě většinou rychle vymizí. Negativní faktory, které mohou způsobit, že se koktavost rozvine v koktavost chronickou, jsou: nepřiměřené reakce rodičů – řekni to pořádně, nekoktej, nadechni se,... Ke koktavosti se také mohou přidružit další neurotické projevy:
 - tiky – mrkání,
 - poruchy spánku
 - pohyby rtů,
 - kousání nehtů,
 - rudnutí, blednutí,
 - pohyby nosních křídel – Froschelsův příznak.

Když si dítě začne uvědomovat svoji odlišnost, může se začít stranit lidí a odmítat komunikaci. Další rizikovou skupinou jsou nervově labilní děti, děti se sníženou imunitou, děti, které prošly

¹⁰ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: Průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 216 s. ISBN 80-7178-115-0. s. 134.

komplikovaným porodem, děti s opožděným vývojem řeči a děti, u kterých byly použity špatné výchovné metody. Statistiky uvádějí, že kochtá dvakrát více chlapců než dívek. Jako prevence je důležité, aby dítě zvládlo správnou techniku dýchání, okolí respektovalo zákonitosti jeho vývoje a kladlo na něj přiměřené nároky. Dobré je také dodržovat určitý denní řád, zařazovat hudební, pohybová a rytmická cvičení, průběžně obohacovat slovní zásobu a včas připravit dítě na nestandardní situace.

- Získaná – objevuje se vzácně v dospělém věku. Příčinou mohou být úrazy hlavy, nádory, mozkové mrtvice, užívání psychotropních látek, traumatické zážitky, změny ve střežování mozkomíšního moku. Liší se od vývojové kochtavosti v projevu tím, že většinou dochází k opakování části slov a slabik, druhotné příznaky jsou vzácné.

2.5 Huhňavost – rinolalie

Jedná se o poruchu zvuku řeči, která je způsobena v nosohltanové dutině. Projevuje se tím, že zvuk řeči vnímáme, jakoby dítě mělo stále silnou rýmu. Rozlišujeme:

- a) Huhňavost zavřená – rinolalia clausa – příčinou je zbytnělá nosní mandle. Dítě nemůže dýchat nosem, nadechuje se ústy. Tento problém je třeba řešit s lékařem a po operaci začít s nácvikem nosního dýchání, což by mělo zamezit opakovanému nárůstu nosní mandle.
- b) Huhňavost otevřená – rhinolalia aperta – jde o narušenou funkci patrohrtanového závěru. Může vzniknout úrazem, neurotickou reakcí po operaci mandlí, obrnou měkkého patra, vrozeným zkrácením měkkého patra nebo rozštěpem patra. Řešení je plně v kompetenci lékařů.

2.6 Podjazyková uzdička

Kutálková popisuje uzdičku takto: „Podjazyková uzdička je vazivová blanka, která se táhne na spodině jazyka. Omezuje jeho pohyblivost, a má proto vliv na výslovnost. Řešením je většinou její chirurgické přerušení, aby byla pohyblivost jazyka uvolněna. Následně je nutné využít cvičení na rozvoj motoriky jazyka.

Kapitola 3 Diagnostika a terapie

Narušený vývoj řeči je širokou oblastí s velkým množstvím proměnných, které mohou být příčinou projevující se množstvím různých symptomů. Je třeba si uvědomit, že narušený vývoj řeči má vliv na psychiku a další vývoj dítěte. Narušená komunikační schopnost bývá signálem pro poruchu učení při nástupu do základní školy. Narušený vývoj řeči může znemožňovat dítěti jeho další profesní orientaci, může negativně ovlivnit jeho další socializaci a narušit tak jeho vztahy. Může být také příčinou dalších problémů v oblasti socializace. Dítě se nedokáže domluvit s okolím, neumí vyslovit svá přání a potřeby, což může vést k jeho nespokojenosti a frustraci. Toto pak může vést k dalším problémům, které negativně ovlivňují jeho další vývoj a úspěch ve škole. Proto je nutná včasná diagnostika. Součástí diagnostiky by mělo také být navržení metod a postupů reedukace. Při diagnostice poruch řeči a jejich nápravě je nutné spolupracovat s dalšími odborníky, jako jsou logopedi, otorinolaryngologové, foniatři, psychologové, psychiatři, fonetici, dentisté a další odborníci. Což dokazuje, že řečové vady jsou komplikovanou a širokou oblastí a při jejich zjišťování je nutné dodržet zásady komplexního a co nejobektivnějšího vyšetření. Při diagnostice je třeba brát v potaz celou osobnost dítěte, nespoléhat se na první dojem, nehodnotit člověka na základě jednoho specifického znaku (Haló efekt).

3.1 Oblasti poruch jazyka

Při diagnostice zkoumáme, zda se jedná o expresivní poruchu vývoje jazyka či o receptivní poruchu vývoje jazyka.

Expresivní:

- dítě rozumí slyšenému v normě,
- používá mluvenou řeč pod hranicí jeho mentálního věku,
- odlišnosti v artikulaci mohou být, ale nemusí se vyskytovat.

Receptivní:

- dítě nerozumí slyšenému,
- schopnost rozumět řeči je pod normou jeho mentálního věku,
- negativně je ovlivněna řeč jako taková,
- slova a hlásky obsahují abnormality.

3.2 Úrovně diagnostiky narušené komunikační schopnosti dětí

Lechta (2003) uvádí tři úrovně diagnostiky narušené komunikační schopnosti:

- 1) orientační vyšetření, jež se realizuje kupř. v rámci screeningu, depistáže a v podstatě odpovídá na otázku: „Má vyšetřovaná osoba narušenou komunikační schopnost nebo ne?“;
- 2) základní vyšetření směřující k zjištění konkrétního druhu narušené komunikační schopnosti, jeho výsledkem je odpověď na otázku: „O jaký druh narušené komunikační schopnosti jde?“ a cílem určení základní diagnózy, resp. z hlediska výše uvedené následnosti procesu logopedické diagnostiky stanovení diagnostické hypotézy;
- 3) speciální vyšetření, které je zaměřeno na co nejpřesnější identifikaci zjištěné narušené komunikační schopnosti, a to co nejspecifičtějšími diagnostickými postupy – odpovídá na

otázku: „Jaký je typ, forma, stupeň a patogeneze dané narušené komunikační schopnosti, jaké jsou její případné další zvláštnosti a následky?“

3.3 Orientační vyšetření v mateřské škole

V mateřské škole se zaměřujeme na orientační vyšetření, které se většinou provádí na základě pozorování odlišností v řečovém projevu dítěte. Co je třeba vědět a posuzovat:

- 1) uvědomovat si a znát jednotlivé fáze vývoje řeči z hlediska ontogeneze viz kapitola 1 Vývoj řeči;
- 2) sledujeme rodinnou anamnézu – při rozhovorech s rodiči si všímáme jejich komunikačních schopností. Pokud navážeme s rodiči vztah na bázi důvěry, můžeme pokládat různé otázky, které mohou souviset s odchylkou řeči, kterou pozorujeme. Ptáme se tak na otázky související s genetickým základem rodiny. Pozorujeme sociokulturní odlišnosti, výchovné styly, vztah k dítěti, způsob komunikace s dítětem. Nastavení rodiny v oblasti duševní, materiální, vztahové;
- 3) osobní anamnéza – vycházíme z dotazníku, který vyplňuje rodič při nástupu dítěte do mateřské školy. Snažíme se zmapovat vývoj řeči daného dítěte. Pozorujeme jeho psychomotorický vývoj a jeho zvláštnosti. Všímáme si laterality, grafomotoriky, řečového vzoru, socializace v mateřské škole, zlovyků, komunikace s vrstevníky, neurotických projevů (okusování nehtů). Pozorujeme hru dítěte, způsob dýchání, jedení a polykání. Snažíme se zjistit informace o vývoji prenatálním, perinatálním, dědičných faktorech, počtech členů v rodině.

3.3.1 Posouzení sluchu

Specializovaným vyšetřením se zabývá audiolog, foniatr a otorinolaryngolog.

Orientační vyšetření sluchu

Přizpůsobujeme jej věku dítěte. Jde o vyšetření orientační a přitom zásadní, abychom se přesvědčili o tom, zda dítě dobře slyší. Je dobré posuzovat sluch dítěte, když je dítě zdravé a nemá rýmu. Přejídné poruchy sluchu jako jsou zánět středního ucha, silná rýma, mazová zátka mohou objektivně narušit posuzování sluchu dítěte a zkreslit tak výsledek skutečného stavu sluchového vnímání dítěte. Orientační sluchovou zkoušku provádíme vždy v tichém, klidném, nejlépe dítěti důvěrně známém prostředí formou hry. Dítě stojí zády k učitelce, vzdálenost je asi čtyři metry. „Zahrajeme si na ozvěnu, já budu říkat slova a ty je jako ozvěna budeš po mně opakovat.“ Dle věku dítěte užíváme tato slova:

Dva až tři roky – máma, padá, táta, auto, plus zvuky zvířat bú, bé, mé, haf, mňau, ss, šš, čící, bz,...

Tři až šest let – bába, doma, had, plavat, jablko, jelen, jahoda, děti, letí, ulice, slepice, saze, síla, cinká, čepice, hází, lavice, ...

Obměnou může být hra „Kde to zvoní, píská, ťuká“ – dítě ukáže směr zvuku, odkud přichází. Další modifikací této hry je hra „Na muzikanty“ – dítě opakuje při hře na orfovy rytmické nástroje, počet ťuknutí eventuálně rytmický celek – přizpůsobujeme věku dítěte.

Při orientačním vyšetření dodržujeme tyto zásady:

- připravenost prostředí,

- volíme slova různě dlouhá, jejichž smysl dítě chápe a zná,
- hra nesmí trvat dlouho, aby výsledek nezkreslila ztráta pozornosti dítěte,
- volíme slova obsahující hlásky vysoké, hluboké, střední,
- nejdříve jsou obě uši odkryté, potom střídavě zakrýváme pravé a levé ucho,
- dítě k nám stojí zády, místnost je tichá, používáme běžný šepot,
- slova máme dopředu připravená a zapsaná, během vyšetření zaznamenáváme výsledek tak, aby to dítě nevidělo.

3.3.2 Vyšetření fonematické diference

Jde zde o to poznat, zda dítě dokáže sluchem rozlišit různé rysy jednotlivých fonémů. Důležité je, aby dítě nemohlo odezírat ze rtů examinátora. Používáme slova, která se většinou liší pouze v jednom fonému jako například: zívá – sívá, letí – potí, honí – loni, sedí – cedí, vodí – vozí, vosí – losí, cáry – čáry, sedí – cedí, kosa – koza, zula – žula, vede – jede, miska – myška. Otázka zní: „Jsou tato slova stejná nebo jiná?“ Pro zpeřnění můžeme dát dítěti žetony, kdy jeden žeton znamená ano (zelený) a druhý ne (červený).

Zásady pro vyšetření fonematické diference

- tichá místnost,
- dítě nesmí mít možnost odezírat,
- vysvětlit pravidla,
- mít připravené pomůcky,
- zaznamenávat výsledky vyšetření.

Schopnost fonematického rozlišování je důležitá pro správné používání hlásek v mluvené řeči (hlavně sykavek) a později v řeči psané.

3.3.3 Vyšetření porozumění řeči

V této oblasti si všímáme, zda dítě adekvátně a smysluplně reaguje na sluchový signál. Lechta uvádí: „Při používání pokynů, instrukcí ke splnění konkrétní činnosti Wirth (1990) doporučuje vyšetřit nejen porozumění slovům (obrázky, jež je třeba identifikovat), ale zvláště porozumění větám prostřednictvím pokynů (bez pomocné gestikulace), které má vyšetřovaná osoba realizovat, přičemž stupeň náročnosti se zvyšuje délkou věty, různorodostí úloh ve větě a použitím záporů.“ Dále se používají nejčastěji předměty denní potřeby, kdy úkolem dítěte je předměty podle zadávání vyhledat, popřípadě s nimi nakládat podle zadání. U předškolních dětí lze využít obrázků, geometrických tvarů, dopravních prostředků, potravin, ovoce a zeleniny, ale také obrázků vyjadřující určitý děj (examinátor popisuje určitý děj, dítě jej vyhledá a ukáže).

Zásady pro vyšetření porozumění řeči:

- klidné prostředí, které nebude rušit pozornost dítěte,
- vhodný obrázkový materiál,
- připravené pokyny, které je zároveň nutné zaznamenávat dle výsledků vyšetření,

- pokyny přizpůsobit věku dítěte tak, aby jim bylo schopné rozumět a reagovat na ně.

3.3.4 Vyšetření řečové produkce

Je jednou ze zásadních oblastí při vyšetřování narušené komunikační schopnosti. Při tomto vyšetření se řeč sleduje ve čtyřech úrovních jazykových rovin. Dá se tedy předpokládat, že toto vyšetření bude velmi objektivní a může nás dovést k co nejpřesnější diagnóze, neboť sledujeme a posuzujeme řeč v té nejširší míře komplexnosti. Velmi důležité je zde navázání důvěrného vztahu v příjemné atmosféře, aby byly výsledky vyšetření co nejrelevantnější. Řečová produkce se sleduje v těchto jazykových rovinách:

- 1) ve foneticko - fonologické rovině – dá se říci, že v této rovině sledujeme, zda dítě nahrazuje hlásku jinou hláskou, jedná se proces substituce či hlásku vynechává. Pozorujeme zde úroveň artikulační obratnosti a schopnosti sluchového rozlišování viz vyšetření fonematické diference.
- 2) v lexikálně – sémantické rovině – tato jazyková rovina nám pomůže hodnotit řeč z hlediska pasivní a aktivní slovní zásoby, v rámci porozumění slovům a větám. Sledujeme, zda je dítě schopno používat antonyma, množné číslo, mužský a ženský rod, zda rozumí metafoře a přísloví.
- 3) v morfologicko – syntaktické rovině – sledujeme a hodnotíme, jak dítě rozumí otázkám, větám, slovním spojením, instrukcím. Vyhodnocujeme také souvislost mluveného projevu, ve kterém dítě užívá gramatické struktury a uplatňuje gramatická pravidla. Všimáme si také používání a pochopení vazeb s předložkou a genitivem, vztahům prostorovým a časovým. Sledujeme, jak dítě chápe prostor, čas, velikost. Je třeba si uvědomit, že dítě okolo třetího roku klade a odpovídá na otázky „co, kde, kdo“ a posléze pokročí k otázkám „kdy, jak, proč“. Vývoj řeči je v současné době klasifikován hlavně právě v oblasti morfologické syntaxe. Lechta uvádí: „Vygotskij (in Achutina, 1989) uvádí tři stádia vývoje syntaxe dětské řeči. První je psychologická syntax jednoslovných vět, v nich dítě verbalizuje ten prvek situace, jenž je pro ně v daném okamžiku z hlediska uspokojování vlastních potřeb, tedy psychologicky, nejdůležitější. Tuto syntax vystřídá sémantická syntax spojení od dvou slovech, kde už dítě verbalizuje objektivně existující významové kategorie a vztahy mezi nimi (např. „baba pá – pá“ vyjadřuje agens + činnost). Nakonec dítě při tvorbě vět (kupř. „máma vaří kaši“) začíná uplatňovat pravidla povrchové gramatiky. I tato následnost různých typů syntaxe má velkou diagnostickou hodnotu.“¹¹
- 4) v pragmatické rovině – jak už sám název říká, jde o praktické používání řeči. Hodnotíme zde záměry komunikační a schopnosti konverzační. Jde o schopnost a úroveň řeč expresivně použít, respektive vyjádřit to, co si myslí. Z hlediska komunikačních záměrů hodnotíme vyžádání si informace, oznámení informace, vyjádření vztahů, pocitů, usměrňování sociálních interakcí. V rovině konverzační schopnosti sledujeme výměnu rolí mluvčího a posluchače, udržování tématu rozhovoru, schopnost odhadnout partnera v oblasti komunikace (presupozice). Lexa hovoří o pragmatice takto: „Pragmatika se může exaktně zkoumat jen

^{11 a 12} LECHTA, Viktor a kol., *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 360 s. ISBN 80-7178-801-5. s. 79.

tehdy, natočil-li se videozáznam, jinak se během komunikace hodnotí komunikační funkce, kontext a řeč jako tři hlavní aspekty pragmatiky.“¹²

¹² LECHTA, Viktor a kol., *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 360 s. ISBN 80-7178-801-5. s. 79.

Kapitola 4 Zásady pro zajištění správného rozvoje řeči – prevence – terapie

Výzkumy, které byly provedeny v oblasti vývoje řeči, se shodují na tom, že vývoj výslovnosti a řeči se uzavírá a zároveň fixuje okolo sedmého roku věku dítěte. „Tuto věkovou hranici bere také v úvahu Sovák, který označuje odchylky ve výslovnosti před sedmým rokem za výslovnost nesprávnou, zatím co nedostatky, které přetrvávají i po sedmém roce, označuje jako výslovnost vadnou. Lze tedy nesprávnou výslovnost do sedmi let považovat za jev vývojový, později už zcela jednoznačně za vadu.“¹³ Vystává tedy otázka, jak a co dělat pro dítě, abychom jeho prvních sedm let nepromarnili a dali mu tak v podobě dobrých komunikačních dovedností možnost dobrého životního startu. Je třeba mít na paměti, jak říká Zdeněk Matějček, že: „Řeči se dítě neučí – a my je také řeči nevyučujeme jako nějakému školnímu předmětu. Řeč se rozvíjí – a my k tomuto rozvoji napomáháme.“¹⁴ Řeč rozvíjí myšlení a myšlení rozvíjí řeč. Z čehož vyplývá, že pro zdárný vývoj řeči je třeba zodpovědné chování matky v období těhotenství a správná výživa dítěte po narození. Sovák uvádí: „Některá propojení gangliových buněk jsou dána vrozeně. Jsou už před narozením připravena k tomu, aby hned po narození mohly u dítěte účinně probíhat zděděné pudové reakce a základní formy chování, jež jsou nezbytné pro zachování života. Bylo zjištěno, že průběh a množství nervových drah se formuje hlavně ve velmi častém věku, asi tak do 3. měsíce života. Do té doby se vytvoří základní struktura vzájemných spojů i nervových drah. Z toho důvodu se soudí, že časové období života do 3. měsíce rozhoduje o tom, jak se bude i nadále vyvíjet způsob práce mozku a jak bude mozek pracovat po celý další život. Hlavní úlohu tu mají vlivy prostředí a jimi navozené prvotní zážitky. Kromě toho se na formování základu mozkové činnosti uplatňují i různé fyzikálně chemické vlivy spolu se způsobem výživy (např. příliš málo bílkovin v potravě omezuje růst mozku).“¹⁵

4.1 Fyziologické předpoklady

Pro správné tvoření fonému je třeba mít v pořádku artikulační orgány. Na tvorbě řeči se podílí:

1) Ústní dutina:

- Rty – tvoří je pohyblivý kruhový sval.
- Tváře – utvářejí výraz a mimiku obličeje.
- Horní a dolní čelist – mění velikost čelistního úhlu. Zde může přesnou artikulaci ovlivnit předkus nebo obrácený předkus.
- Zuby, které vrůstají z alveol (horní, dolní). Ztráta zubů má vliv na nepřesnosti v artikulaci.
- Tvrdé patro – horní patro, které odděluje dutinu ústní od dutiny nosní. Rozštěp horního patra způsobuje otevřenou huhňavost, různé šelesty a srozumitelnost řeči ovlivňuje rozsah postižení.

¹³ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: Průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 216 s. ISBN 80-7178-115-0, s. 87.

¹⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vydání. Praha: Portál s.r.o., 2011. 344 s. ISBN 978-80-262-0000-0, s. 165.

¹⁵ SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství n.p., 1986. 226 s. ISBN 14-484-86, s. 49.

- Měkké patro je zakončeno čípkem. Zvednutím měkkého patra se oddělí dutina ústní od nosní. Svou nezastupitelnou úlohu má při výslovnosti skoro všech hlásek.
- Jazyk je nejpohyblivějším svalem v těle. Vazivová přepážka přechází do tenké blanky, která jej spojuje se spodinou ústní. Někdy může být tato blanka skoro pod celým jazykem (uzdička) a je jí pak nutné odstranit, protože znemožňuje dítěti správně artikulovat.

2) Nosní dutina:

- Zajišťuje vdechování studeného vzduchu, což spouští důležité reflexy. Při zbytnění nosní mandle dítě dýchá pusou, což způsobuje častou nemocnost. Dýchání pusou může také ovlivnit artikulaci některých hlásek.

3) Hltanová dutina:

- Je spojena s dutinou ústní a nosní. Do této dutiny ústí Eustachova trubice, která zajišťuje proudění vzduchu ve středním uchu. Při zánětu je tato funkce znemožněna (zalehnuté uši).

Hlasivky jsou dvě vazivová vlákna, která jsou napnutá mezi chrupavkami. Určují výšku hlasu, při výdechu se oddálí a rozkmitají. Pro řeč potřebujeme mít také v pořádku dýchací orgány a umět správně dýchat a v neposlední řadě také zdravý sluch.

4.2 Psychické předpoklady

Citová vazba

Navázání vřelé citové vazby s pečující osobou je důležité pro další psychický vývoj dítěte. Dítě se bude lépe rozvíjet v podmínkách bezpečí a důvěry. Více viz kapitola 1.10.

Správný mluvní vzor

Dítě napodobuje to, co slyší a vidí. Rodiče a jeho okolí jsou pro něj přirozeným vzorem a zdrojem pro napodobování. Dítě napodobuje nejen jejich artikulaci, ale i způsob komunikace, hlasitost mluveného projevu, gestikulaci i úroveň naslouchání.

Dostatek stimulace a přiměřených podnětů

Zde je nutné si uvědomit, že je třeba respektovat věk dítěte a dosažený stupeň vývoje. Musíme si uvědomit, že žádnou etapu vývoje dítěte nemůžeme přeskočit. Můžeme ji pouze za přispění dospělého urychlit (Vygotski). Je nutné také přemýšlet o výběru podnětů, které rozvíjí fantazii dítěte, obohacují jeho hru a vedou ho k manipulaci s předměty a dalšímu tvoření. Poznání, pozorování, myšlení, řeč spolu vzájemně souvisí, propojují se a vzájemně se rozvíjejí. Proto je třeba přemýšlet při výběru hraček o tom, jak budou dítě motivovat ke hře, zda s nimi bude moci experimentovat. Pro dítě budou působivější hračky z přírodních materiálů, se kterými bude moci pokaždé vytvořit něco jiného než hračky typu robot Spiderman. Číst pravidelně každý den pohádku, vyprávět si, co je na obrázku, zpívat s ním písničky, učit ho říkadla a básničky, dramatizovat s ním, hrát divadlo,... Rozvíjet hrubou a jemnou motoriku, grafomotoriku, smysl pro rytmus a fonetický sluch, obratnost artikulčních orgánů. Dát mu možnost malovat, stříhat, lepit, navlékat, skládat, prosívat, přendávat, ...

Komunikace s dítětem

Je třeba dodržet zásadu přiměřenosti. Dát dítěti prostor k vyjádření. Nemluvit za dítě, nepodceňovat ho. Odpovídat mu trpělivě na otázky. Vést ho ke kladné otázce.

Kapitola 5 Metodika prevence řečových vad, rozvoj komunikačních schopností dětí předškolního věku

V této kapitole blíže představím základní cvičení, která používám v rámci své praxe v mateřské škole, která jsou použita v rámci práce s dětmi, jejichž kazuistiky jsou uvedeny v praktické části. Čerpám zde ze svých pracovních materiálů, u kterých bohužel již nemám uvedený zdroj.

5.1 Nácvič správného dýchání

Dýchání ovlivňuje kulturu (tempo, melodii, zvuk, mluvní takt) řeči. Se správným dýcháním souvisí také správné držení těla a má také vliv na gestikulaci. Dýchání – hluboký nádech nosem a dlouhý výdech ústy je základem všech činností a provází nás celým životem, až do posledního výdechu.

Přirozený stoj = nohy jsou lehce od sebe, dlaně rukou lehce směřují dopředu, oči mohou být zavřené. Při nádechu nosem nám nohy vrůstají do země a dělají kořeny. Při hlubokém výdechu roste naše tělo do nebe a hlavou se ho dotýkáme (motivace převzata z projektu Zanechání stopy). Postupně dochází k propojení a uvědomění si celého těla.

- Foukání do vody brčkem. Do vody fouká větřík, který čeří hladinu.
- Foukání do mydlinkové vody. Pohádku brčkem vař.
- Foukání do bublifuku.
- Pití brčkem.
- Rozlišování vůní čichem.
- Foukání do pampeliškového chmýří.
- Foukání do píšťalek a pouťových frkaček.
- Foukání na stole peříčkem, kouskem vaty, s polystyrénem.
- To samé můžeme s těmi samými pomůckami dělat i v dlani.
- Foukání do mlýnku.
- Foukání na větrník.
- Vlaková dráha.
- Dýchání na ruce
- Hry ve vodě – dýchání do vody, potápění, plavání.
- Kloktání vody.
- Hra na zobcovou flétnu.

Pokud dítě dýchá pusou, domluvíme si s ním určité gesto. Neopravujeme ho slovně, ale gestem ukážeme, poklepáním prstem na nos, ukázáním na zavřenou pusou nebo jiné předem domluvené gesto. Využíváme pozitivní motivace, pochválíme vždy, kdy dítě použije k nádechu nos. Náprava může trvat dlouho, je třeba být příkladem, trénovat hravou formou a být trpělivý.

5.2 Cvičení pro rozvoj motoriky mluvidel

Mladší děti ve věku dva až čtyři roky.

Při práci s mladšími dětmi využíváme napodobovacího reflexu. Není zde určující vědomá přesnost, ale hravá motivace a chuť činnost vykonávat.

Uvědomění si rtů – přejíždíme rty postupně všemi prsty obou rukou – malování si pusy rtěnkou, balzámem, aby nám nepopraskaly rty, můžeme mít v mističce vodu, med – namáčíme jednotlivé prsty a přejíždíme rty. Pohyb jazykem dokola:

- oblíznutí rtů - motivace – auto jede po kruhovém objezdu,
- na mlsálka – souběžně s pohybem rtů provádíme pohyb dlaní – hladíme břicho,
- na mlsnou kočičku,
- maminka motá vlnu na klubíčko,
- meleme na mlýnku,
- ukazováčkem ukazujeme před pusou to, co dělá jazyk,
- auto jede dopředu, auto couvá = změna směru pohybu jazyka.

Špulení rtů dopředu:

- dáváme pusinky – můžeme vyvařit hračku, zamlžené sklo, prsty ruky – střídáme ruce,
- napodobení kravičky – bů, bů, bů,
- na vítr – fí, fí, fí,
- na meluzínu – fijů, fijů, fí,
- na prasátko,
- na kapříka,
- na komínek,
- na vláček.

Pohyb jazyka z jednoho koutku úst k druhému – otevřená pusa, vypláznutý jazyk střídá pohyb z jedné strany na druhou.

- Sekačka,
- ještěrka – ocásek,
- čertík,
- natírání zdi,
- kyvadlo u hodin,
- stěrače u auta.

Pro lepší uvědomění si pohybu jazyka doporučuji současně provádět pohyb před pusou rukou, prstem.

Pohyb jazyka dopředu a dozadu – motivace – čertík, gumička.

Vyplazování jazyka – olizování horního a dolního rtu, nosu, brady. Ukazujeme na sobě prstem a dítě napodobuje pohyb jazykem. Motivace – „Udělej jazykem to, co já prstem“.

- Na honěnou,
- na houpačku.

Široký úsměv s odhalením zubů:

- na usmívanou,
- na divení,
- na kuřátka pí, pí, pí.

Střídání úsměvu a špulení:

- na klauna,
- můžeme přidat hlásky OÉ, JO NÉ,
- na hasiče,
- na oslíka.

Uvolnění rtů – prstem brnkáme o dolní ret:

- na motorku,
- na traktor,
- na motor.

Nafukování tváří – píchnutí prstem do tváře střídavě nebo najednou:

- na honěnou,
- kde je bonbón,
- na ping-pong.

Vtahování tváře dovnitř:

- na hubeňoury,
- na kostlivce,
- na rybičku.

Olizování zubů jazykem, pootevřená ústa, jazyk olizuje postupně horní a dolní zuby:

- na čištění zubů,
- na počítání zubů.

Pro další přirozená cvičení dětí mladšího věku je dobré využít nápodoby přirozených zvuků z okolí dítěte a zvuků (řeči) zvířat. Zapojujeme hrubou motoriku – napodobujeme pohyb:

- na kravičky – bū, bū, bū,
- na kozičky – mé, mé, mé,
- na ovečky – bé, bé, bé,
- na pejsky – haf, haf, haf,
- na kočičky – mňau, mňau, mňau,
- na slepičky – ko, ko, ko,
- na kohoutky – kykyryký, kykyryký, kykyryký,
- na kuřátka – pí, pí, pí,
- na hady a husy – sss, sss, sss,
- na oslíky – iá, iá, iá,
- na koně – ihá, ihá, ihá,
- na kachny – ga, ga, ga,
- na včelku – bzzz, bzzz, bzzz,
- na žabku – kvá, kvá, kvá,
- na čmeláka – bžžž, bžžž, bžžž,
- na hodiny – tik ťak, tik ťak, tik ťak,
- na kladívko – ťuk, ťuk, ťuk,
- na bubínek – bum, bum, bum,
- na ťapálka – ťap, ťap, ťapity, ťap,
- na kapičky – kap, kap, kap,
- na smíška – chachacha, checheche, chichichi,
- na zlobílky – ty, ty, ty,
- na čertíky – ble, ble, ble,
- na mlaskla – mňam, mňam, mňam + pohyb dlaní ruky dokola po bříšku,
- na vzdychálka – au, au, au + poskoky po jedné noze oj, oj, oj, ach, ach, ach, och, och, och.

Můžeme využít píseň Svěráka a Uhlíře „Krávy, krávy“ nebo píseň „Když máš radost“.

Když máš radost a víš o tom, zamňoukej mňau, mňau. Když máš radost a víš o tom, zamňoukej mňau, mňau. Když máš radost a víš o tom, řekni nám to aspoň potom, když máš radost a víš o tom, zamňoukej mňau, mňau.

Podtržené měníme: zaštěkej, haf, haf; zakvokej, ko, ko; zamekej, mek, mek; zachrochtej, chro, chro, zahoukej, hů, hů, zakvákej, kvak, kvak,...

Pohádka o koťátku, které zapomělo mňoukat je také dobrou motivací pro provádění artikulačních cvičení. Pokud se daří přesně zvládnout cvičení pro mladší děti, můžeme zvyšovat rychlost cvičení.

Starší děti čtyři až šest let

Jazykem přejíždíme po horní alveole – olizujeme dásně za horními zuby, snažíme se o co největší čelistní úhel. Motivace:

- čištění zubů,
- počítání zubů,
- jdeme po kamínkách – ať vám jazyk nepadne do vody.

Jazykem přejíždíme po dolní alveole – olizujeme dásně za dolními zuby a opět se snažíme o co největší čelistní úhel. Můžeme použít stejnou motivaci jako u horní alveoly.

Jazyk od horní alveoly k dolní a nazpět – cvičení provádíme pod velkým čelistním úhlem, brada zůstává v klidu, bradu možno fixovat obrácenou dlaní ruky. Motivace:

- pilka,
- akrobati,
- skákání na trampolíně,
- jízda výtahem nahoru a dolů.

Špičkou jazyka se dotýkáme horní alveoly za horními řezáky. Motivace:

- ťukání na vrátka,
- klepání kladívkem,
- jazyk zobe zrníčka.

Vyfukování vzduchu rty – vibrace rtů. Motivace:

- frkáme jako koník,
- hrajeme na trubku.

Špičku jazyka přitiskneme za dolní zuby a mírně otevíráme a zavíráme ústa. Motivace:

- na potápěče,

- na lapanou vzduchu,
- na žabku – bez kvákání.

Jazyk připlácnout na dolní patro tak, aby se pokud možno dotýkal všech dolních zubů. Motivace:

- na placku,
- na palačinky,
- na kamínek.

Jazyk připlácnout na horní patro a pleskat s ním o horní patro. Motivace – na koníka.

Jazyk leží dole, zvedáme okraje jazyka. Motivace – mistička.

Jazyk leží dole, srolování jazyka. Motivace – rulička, jazyk hada nebo žáby.

Plácání rtů o sebe. Motivace – pa pa pa; ma ma ma, ba ba ba, mlaskání.

Lehké kousání horních zubů do dolního rtu – va va va, ve ve ve, vu vu vu, vo vo vo, vi vi vi.

Otevírání a zavírání pusy – co největší čelistní úhel. Motivace:

- na lva uá, uá, uá,
- na vzdychálka – au, au, au,
- na oslíka – íá, íá, íá.

Pro rozvoj artikulace a gymnastiku mluvidel můžeme použít různá breptadla: ENEBENE, BENEENE, BASTAFIDLY, ENTENTÝKY, KOLOBOLO, LOBOKO, LABAKAN, TYDLIFIDLY, CUPITYDOPITY, ŽAPITYDAPITY, ELCEPELCE, DUPITYDUPITY, KOUPUHOUBU, ENIKY BENIKY KLIKY BÉ ÁBER FÁBER DOMINE, LAFITY ŽAPITY, ŠUPITY DUPITY, KLOPITY KLOPITY, BOBULE PINŽULE ŠIŠKY KIŠKY HAU HAU HAU, ČOBOGO ČOBOGO.

5.3 Rozvoj fonemického sluchu

Mladší děti dva až čtyři roky

V této oblasti je nejlépe vycházet z přírodních zvuků a ze zvuků dítěti blízkých a známých. Rozlišování zvuků provádíme v reálné situaci nebo ve spojení s obrázkem, neboť dítě je ještě závislé ve svém poznávání a rozlišování na konkrétním poznání (Piaget). Při pobytu venku přiřazujeme konkrétní zvuky konkrétním předmětům, zvířatům... Snažíme se rozpoznat, odkud zvuk přichází, pojmenováváme zvuky: vrtulník, letadlo, nákladní auto, osobní auto, traktor, hasiči, záchranka, policie, bzučící včela, moucha, čmelák. Kdo to zpívá, kde to pípá, jak to dělá, je to kukačka nebo kos? Napodobujeme zvuky zvířat, voláme na kočku tak, aby nám rozuměla. Hrajeme si na vláček, vítr, meluzínu, déšť, na zpěváky, na hodiny, ... Při zpěvu rytmizujeme za pomoci dětských rytmických nástrojů a hry na tělo. Recitaci a zpět spojujeme s pohybem. Zařazujeme hudební hádanky. Učí děti reakci na smluvený signál:

- Dnes vás vzbudí kohoutek (kočka, koník, žába,...).
- Štronzo – až uslyšíš domluvený zvuk, zastavíš, zkameníš.
- Když dvakrát tlesknu - sedneš si, lehneš si, stoupneš si, chytíš se za nos.

- Magnetická honička – hraje hudba, děti tancují, když hudba přestane hrát, učitelka řekne nos – dítě najde kamaráda a dotknou se nosem (kolenem, zády, uchem,...). Při nácviu nejmladší děti je dobré nejdříve nehledat kamaráda, ale dítě se dotýká samo sebe na určeném místě.
- Na budíka – učitel schová budík, úkolem dětí je budík najít podle zvuku.
- Co to bylo, co to bylo, že to děti probudilo? – Děti odpočívají a snaží se identifikovat zvuk, který slyšely.
- Udělej, co říkám. – Na pokyn učitelky vykonají děti pohyb, který řekne (sedni si, lehni si, pohlad' se,...).

Starší děti čtyři až šest let

Pro správné fonologické zpracování je nutné procvičovat a osvojit si:

- a) Fonologické povědomí – Dítě si uvědomuje zvukovou stavbu jazyka. Nejdříve je to na úrovni celého slova a potom si začíná uvědomovat menší celky, kterými jsou slabiky a na konec přechází na úroveň jednotlivých hlásek – fonémů.
 - b) Rychlé jmenování – Jde o to, že dítě je schopno si rychle vybavit fonologickou informaci ze své dlouhodobé paměti.
 - c) Fonologická paměť – Myslím tím schopnost zapamatovat si slova v oblasti krátkodobé slovní paměti. Tyto tři oblasti je třeba vzájemně propojit a procvičit, neboť pokud se v těchto oblastech objeví problém, může nám signalizovat pozdější příčinu vzniku školních obtíží v oblasti čtení a psaní.
- Na ozvěnu – Děti opakují slova, která učitelka říká.
 - Na telefon – Haló, haló volám ti, co ti řeknu, udělej. Příklady: pohlad' si panenku, pohlad' si koleno.
 - Na zvoníka – Děti mají po třídě rozložené podložky, na kterých stojí. Jsou to jejich domy. Zvoník žádný dům nemá, ale má zvonek (triangl, bubínek, dřívka). Když zvoník zazvoní, děti vyběhnou z domu a zařadí se do zástupu za zvoníka, pochodují po třídě mezi domy a říkají říkanku: „My jsme malí zvoníci pochodující ulicí, ničeho se nebojí a rádi si zazvoníme“, (mohou opakovat i vícekrát za sebou). Čekají na to, až zvoník zazvoní. Po zazvonění se rozběhnou k domům, stoupnou si na podložku. Ten kdo dům nemá, stává se zvoníkem a hra se opakuje.
 - Ptáčku jak zpíváš – Jedno dítě jde za dveře, učitelka určí, kdo bude ptáček. Děti mají ruce zkřížené na stole a ních mají položenou hlavu. Dítě, které bylo za dveřmi, se po příchodu do tříd zeptá: „Ptáčku, jak zpíváš?“ Určené dítě napodobí zvuk ptáčka. Dítě se může zeptat vícekrát. Po uhodnutí se děti vymění. Můžeme pozorovat, jak se dítě orientuje podle zvuku.
 - Hra na zvoneček – Děti utvoří kruh, uprostřed je jedno dítě, které má zavázané oči a v ruce má hůlku. Děti se točí v kruhu, dokud dítě míchá hůlkou. Když přestane míchat a řekne dost, kruh se zastaví. Na koho se zavázanýma očima ukáže hůlkou, ten vydá patřičný zvuk. Po uhodnutí se děti vymění. Obměnou je hra na mňoukavou kočičku, na štěkajícího pejska, na kuňkavou bábu.

- Co to je? – Jde o uhodnutí zvuků. Nejdříve učitelka dětem předměty ukáže a předvede jim, jaké zvuky předměty vydávají (papír, píšťalka, bubínek, příbory, skleničky, PET lahve,...). Věci umístí za paraván. Jedno dítě jde za paraván a vybere si předmět. Demonstruje příslušný zvuk. Ostatní poslouchají a snaží se identifikovat zvuk a přiřadit k němu správný předmět. Kdo zvuk pozná, jde za paraván.
- Na řemeslníky – Nejdříve říkanku říká učitelka, po pochopení hry a zafixování říkanky, říkají děti. „My jsme malí řemeslníci, pracujeme ve dne v noci. Naše řemeslo začíná na K.“ – Děti jmenují profese, kteří začínají na určené písmeno.
- Na Pepíka – „Jde Papík smutně ze školy, dnes dostal těžké úkoly. Kdopak mu děti radu dá, co všechno na M začíná?“ – Děti jmenují slova, která začínají na určené písmeno.
- Obdoba na vláček – „Jede vláček kolejíček, co nám veze, kdo to ví? Veze nám P na začátku, kdo to slovo napoví?“

Je lepší při vyhledávání písmene na začátku či konci slova použít nějakou z říkanek, než se jen ptát na co slovo začíná nebo vymyslí slova na L. Děti to více baví, lépe se soustředí a více se snaží, když je motivuje říkanka. Když už nechceme říkat říkanku, můžeme použít větu „Hádej, na co myslím a začíná to na L.“ Při hrách, kdy hledáme slovo začínající na určitou slabiku nebo písmeno, můžeme napovědět popisem. Příklad: „Co začíná na KO? – Je to kulaté, patří to k autu.“

- Hra na porovnání délky slova – Nutné je připravit si obrázky na magnetickou tabuli nebo si připravit program pro použití interaktivní tabule. „Co je delší? Co je kratší?“ U mladších dětí používáme při hře pouze jednu otázku. U starších pro aktivaci pozornosti můžeme otázky střídat. Nutné je, aby hře rozuměly a měly osvojená pravidla. Slova se vytleskávají. Dítě zaznamená počet teček k obrázku.
- Na básníky – Jako předstupeň této hry je vhodné pracovat se sadou obrázků, které se rýmují a s knihou Rýmovačky naší Kačky.
- Jsme básníci výborní, jaký rým nás osloví? Já ti řeknu kočka a ty řekneš ... (očka).

Dále zařazujeme hry na smluvený signál, které můžeme obměnit tím, že zpíváme písničku a místo určitého slova předvedeme domluvený pohyb. Rytmizujeme básničky a písničky. Posloucháme čtené pohádky a pak si vyprávíme, co si z pohádek a příběhů pamatujeme. Zařazujeme také hry, které cvičí fonetickou paměť. Jsou to hry typu: Přijela tetička z Číny, Šla babička do městečka, V divadle hrála ..., Tatínek koupil, Dojdi na nákup a přines.

5.4 Rozvoj slovní zásoby

Zde je třeba rozvíjet schopnost v oblasti porozumění slovům a užívání pravidel gramatiky. Procvičujeme zde používání předložek, sloves, přídavných jmen, protikladů, synonym, stupňování. Zařazujeme hry k procvičení používání množného a jednotného čísla, minulého, přítomného, budoucího času. K tomu, aby se dítě mohlo správně vyjádřit, potřebuje správný příklad, dostatek podnětů k získávání nových dovedností v této oblasti a jejich ukotvení do vlastního aktivního slovníku. Je nutné zařazovat četbu pohádek, s dětmi si vyprávět, učit je naslouchat a také jim dát možnost vyprávět a aktivovat tak jejich mluvní apetit.

Rozšiřování slovní zásoby dětí:

- a) Pojmenovávání předmětů, jevů, situací, pocitů, činností, zážitků. Vymýšlení příběhů, pohádek, básniček, rýmovaček.

- b) Užívání předložek. Kde je kočka? Dej kočku na, pod, za, před – doporučuji, aby při této hře mělo každé dítě svoji kočku – plyšáka. Je pak možné hrát hru s celou třídou. Můžeme také použít míč, polštářek, podložku, PET lahev, ...
- c) Užívání předložek – představy. Co může být za zdí. Učitelka vybere obrázky a děti si z nich vybírají a dávají podstatné jméno do správného tvaru (obrázky: dům, zahrada, potok, řeka, plod, cesta, les, strom). Použití předložky v – ptáme se: „Kde může být židle, postel, stůl?“ (v pokoji, v domě). „Kde nosíme nákup?“ (v tašce).
- d) Používání přídavných jmen:
- Jaké jsou koláče?
 - Jaké jsou hračky?
 - Jaký je kamarád?
 - Jaká jsou auta?
 - Jací jsou lidé?
- e) Hledání významu:
- Na co je taška? (na nákup, na střechu)
 - Na co je papír? (na psaní, na balení dárků, na kreslení)
 - Kde může být oko? (na ponožce, na polévce, na hlavě)
- f) Hledání souvislostí:
- K čemu patří ucho? (k hrnku, k tašce, k hlavě)
 - K čemu patří ručička? (k tělu, k hodinám)
- g) Používání přirovnání – metafor:
- kyselá jako: ocet, citrón, šťovík,
 - sladký jako: med, dort, cukr, spánek,
 - velký jako: dům, obr, medvěd
 - malý jako: kamínek, zrno, hrášek.
- h) Používání stupňování:
- malý – větší – největší,
 - velký – menší – nejmenší.
- i) Vytváření protikladů – antonyma:
- velký – malým
 - tlustý – tenkým
 - hladký – hrubý,

- sladký – slaný,
 - škaredý – hezký,
 - vysoký – nízký,
 - čistý – špinavý.
- j) Hledání vlastností. Jmenování, co největšího množství přívlastků:
- komín je: vysoký, začouzený, pruhovaný, bílý, cihlový,...
- k) Jmenování slov podle určité vlastnosti:
- Co jezdí po silnici?
 - Co plave po vodě?
 - Co nakupujeme v obchodě?
 - Co je dřevěné?
 - Co je červené?
- l) Zobecnování – hledání nadřazeného pojmu a naopak:
- Co je mrkev, celer, petržel? „Řekni to jedním slovem.“ – Zelenina.
 - Co patří mezi zeleninu? „Celer, mrkev, petržel.“
- m) Serialita – řazení obrázku podle děje – posloupnost – děj pohádky nebo určité situace:
- Co bylo nejdřív, co potom, jak to dopadlo?
- n) Hledání souvislostí:
- Proč to tak dopadlo?
 - Proč se to stalo?
 - Co by se dalo udělat jinak, lépe?
 - Jmenování věcí, předmětů, z čeho a k čemu jsou – na hádanky: „V naší školce byla kočka, na polštářku seděla, řekněte mi naše děti, co tam všechno viděla?“ Děti jmenují různé věci a učitelka se ptá z čeho a k čemu jsou.

5.5 Rozvoj vyjadřovací obratnosti a pohotovosti

Jde zde vlastně o rozvíjení komunikačních schopností dítěte ve smyslu pohotového využívání slovní zásoby a vybavování si pojmů a představivosti.

- Co by bylo, kdyby slunce nesvítilo?
- Co by bylo, kdybych si mohl přát tři přání?
- Co by sis přál, kdybys dostal tři oříšky?
- Co bys udělal, kdybys měl volný den?

- Co by se stalo, kdyby nepršelo?
 - Co bys udělal, kdybys byl kouzelník?
- a) Natahovaná věta – Určíme první slovo. Většinou to bude podstatné jméno. Pomocí otázek motivujeme dítě k přidávání slov do věty. Příklad: koťátko – jaké koťátko (černé), co dělá koťátko (hraje si), kde si hraje koťátko (na dvorku), s čím si hraje koťátko (s klubíčkem), jaké je klubíčko (bílé). Černé koťátko si hraje na dvorku s bílým klubíčkem. Trénujeme kromě vyjadřovací pohotovosti také paměť, cit pro gramatiku, hospodaření s dechem.
 - b) Vymýšlení příběhů. Dobré je navodit určitou atmosféru. Učitelka nebo některé dítě vymyslí první větu. Další děti postupně přidávají další věty do příběhu (předešlé věty se už neopakují). Mluví ten, kdo má kamínek, klubíčko apod. Jde zde o rozvoj fantazie, smyslu pro posloupnost, serialitu, paměť, schopnost uvědomovat si souvislosti.
 - c) Na hádanky – co to je, kdo to je. Dospělý, později i dítě popisují vlastnosti předmětu nebo vzhled určitého člověka. Co dělám – zde můžeme u starších dětí nahradit slovní popis pantomimou. Děti pojmenovávají, co vidí.
 - d) Vyprávění příběhu nebo pohádky podle obrázku. Volíme příběh nebo pohádku, kterou dítě zná. Hru můžeme zpestřit tím, že určité obrázky zakryjeme a dítě vypráví příběh podle sebe nebo si vybaví, jak to v pohádce bylo a která část děje se nám schovala, ztratila.
 - e) Vyprávění s chybou. Děti upozorníme, že budeme dělat chyby. Domluvíme si pravidlo, kterým může dítě na chybu upozornit (zvednutí ruky, tlesknutí). Zprvu děláme chyby výraznější, později méně nápadné. Příklad: Petr a Lucie šli do lesa trhat borůvky se psem Bobíkem. Přišli k medové chaloupce.
 - f) Deník z výletu. Nutná je příprava vhodného bloku, pastelek a příprava doma nad mapou. Rodiče spolu s dítětem plánují trasu. Dítě si za pomoci rodičů zaznamená zjednodušenou trasu do svého bloku. Pro zaznamenání použije různé značky – piktogramy. Během cesty si dítě do svého bloku maluje a zaznamenává průběh výletu. Rodiče mohou dítě upozorňovat na různé detaily. Doma si podle deníku výlet vyprávějí a dítě může své zážitky a dojmy detailněji výtvarně ztvárnit. Obrázky jsou zdrojem dalších rozhovorů a vyprávění. Dítě se učí zjednodušovat, zobecňovat, používat zkratky (piktogramy). Vytváří osnovu příběhu, odděluje podstatné od nepodstatného a konfrontuje své zážitky a pocity s grafickým záznamem.

5.6 Rozvoj smyslového vnímání

Moderní pedagogika se zabývá rozvojem osobnosti dítěte jako celku. Takto jsou formulovány i cíle v Rámcovém vzdělávacím programu pro mateřské školy, který je závazným dokumentem v předškolním vzdělávání. Proto je třeba si uvědomit a současné pojetí logopedické prevence to tak předkládá, že jedno poznání a vnímání podmiňuje druhé. Proto nemůžeme procvičovat výslovnost a komunikační dovednost dítěte bez toho, že bychom opomíjeli rozvoj ostatních smyslů.

- a) Zrak – rozvoj zrakové percepce – puzzle, pexesa, omalovánky, vybarvování omalovánek podle značek (křížek = žlutá barva, puntík = modrá barva, trojúhelník = zelená barva), dokreslování obrázků, hledání rozdílů mezi dvěma skoro totožnými obrázky, zapamatování si, co největšího počtu obrázků nebo předmětů (Předměty/obrázky schováme pod ubrus, na chvíli ubrus odstraníme, ubrus zakryjeme a necháme dítě předměty/obrázky vyjmenovat. Důležité je použít správný počet předmětů/obrázků. Předměty a obrázky volíme podle toho,

co je dítěti blízké a co zná.). Zrakovou paměť můžeme cvičit i při vycházce (předměty ve výloze, auta na parkovišti). Mezi další aktivity na podporu rozvoje zrakové percepce patří:

- Uhodni, co zmizelo z pod ubrusu, jaký obrázek chybí. Dítě si prohlédne předměty na stole, obrázky na tabuli. Učitelka jeden (později dva, tři) odstraní. Dítě se snaží identifikovat předměty a obrázky, které zmizely.
- Figura pozadí – Na obrázku se překrývají geometrické tvary. Dítě se snaží jednotlivé tvary vyhledat a pojmenovat.
- Přiřazování stejných obrázků – Dítě má na stole sadu obrázků (začínáme od dvou a postupně počet navyšujeme). Necháme mu je prohlédnout, pak obrázky obrátíme a dáme mu do ruky sadu shodných obrázků. Dítě má za úkol přiřadit obrázky tak (pod sebe), aby se shodovaly – byly totožné.

b) Sluch – rozvoj sluchové percepce:

- Na slepou bábu
- Kamaráde kde jsi (Aničko, kde jsi?). Dítě hledá se zavázanýma očima svého kamaráda na sluchový podnět. Orientuje se podle sluchu, odkud zvuk přichází.
- Ptáčku, jak zpíváš.
- Pejsku štěkni.
- Co to je? Dítě na sluchový podnět rozlišuje různé zvuky – tekoucí voda, šustící igelit, zvoneček, dřívka, klavír, bubínek, zavírající se dveře, sklenička lžička, porcelánové talíře, plecháček, PET lahve, kamínky,... (Dítě má zavázané oči/předměty mohou být schovány (děti stojí zády).

Další hry jsou zaznamenány v kapitole Rozvoj fonemického sluchu.

c) Hmat – rozvoj jemné motoriky – stříhání, lepení, vytrhávání, skládání papíru, modelování, navlékání korálků, třídění knoflíků, fazolí, hrachu, cizrny, kaštanů, žaludů, kamínků, ... Třídíme maximálně tři druhy.

- Rozlišování předmětů hmatem – dítě má zavázané oči a hmatem poznává předměty, které drží v ruce.
- Na detektivy – poznáváme kamaráda hmatem. Dítě má zavázané oči a hmatem/hlazením kamaráda po vlasech, tváři, končetinách ho identifikuje.
- Hledání stejné látky – hledání identických předmětů. Dvojice stejných materiálů jsou v košíku, dítě je hmatem rozliší a vzájemně stejné přiřadí.

d) Čich – co pak to vaří paní kuchařky v kuchyni, co to tady voní – ke konkrétní rostlině (stromu, keři) přiřadíme vůni – jdeme za vůní. Při pečení a vaření očicháváme jednotlivé suroviny. Nejsou jen vůně, ale i pachy – vůz s fekáliemi, močůvkou, traktor, nákladní auto, zkažené ovoce, zelenina, kouř. Jako motivace může být námořnická výprava. Námořníci mají loď plnou vzácného koření a potravin. Čichem rozlišujeme vůni kávy, hřebíčku, skořice apod. Přirovnáme ji k nám známé vůni (příklad skořice – to voní jako štrúdl).

- e) Chuť – rozlišujeme chutě jednotlivých potravin (sladké, slané, kyselé, hořké). Z čeho je dnes pomazánka, jaký je čaj, jak dnes chutná polévka. Poznej potraviny podle chuti – dítě se zavázanýma očima ochutnává jednotlivé potraviny a podle chuti je identifikuje.

Kapitola 6 Grafomotorika

6.1. Specifikace grafomotoriky

Vycházíme z hrubé motoriky. Dítě nejdříve musí zvládnout pohyb celého těla, aby mohlo zvládnout koordinovat pohyb oka a ruky. V oblasti grafomotoriky jde pak o správné držení tužky třemi prsty. Palec a ukazováček drží tužku ze stran a zespoda ji podpírá prostředníček. Zápěstí je volné a horní konec tužky směřuje k rameni. Tužka je po papíru vedena přiměřeným klouzavým tlakem. Proto je třeba si uvědomit, že grafomotorika souvisí s hrubou a jemnou motorikou a rozvojem smyslového vnímání. Tedy především s hmatem (motorika ruky), zrakem (motorika očních pohybů). Oko sleduje ruku, vzájemně se propojují a oko kontroluje pohyb ruky. Jde zde o propojení psychomotorických funkcí. Úroveň grafomotoriky ovlivňuje mentální věk, lateralita, zrakové vnímání, vnímání prostoru a v neposlední řadě paměť. Dá se říci, že grafomotoriku podmiňuje úroveň a vyspělost psychomotorických funkcí. Nejedná se pouze o schopnost ruky vykonávat určitý pohyb, tyto pohyby jsou ovlivněny psychickou vyzrálostí dítěte, respektive vyzrálostí centrální nervové soustavy. Zvládnutí psaní ve škole podmiňuje zvládnutí grafomotoriky v předškolním věku. Grafomotorický projev ovlivňuje také funkce sluchu. Dítě už v předškolním věku reaguje na sluchové podněty grafickým záznamem. Pro kreslení, malování a pozdější psaní je také třeba zvládnout funkci koncentrace a pozornosti.

6.2 Vývoj grafomotoriky v předškolním věku

- Druhý až čtvrtý měsíc života dítěte – dítě náhodně uchopuje předměty, které se nacházejí v jeho blízkosti.
- Čtvrtý až šestý měsíc života dítěte – radiálně-palmární úchop – dítě uchopuje předměty celou dlaní.
- Jedenáctý až čtrnáctý měsíc života dítěte – klíšťový úchop – dítě drží předměty mezi ukazovákem a palcem, ukazovák používá izolovaně – ukazuje na obrázky.
- Šestnáctý až osmnáctý měsíc života dítěte – bývá obdobím prvního setkání s výtvarným materiálem.
- Osmnáctý až dvacátý čtvrtý měsíc života dítěte – otočený příčný úchop – pohyby jsou koordinovanější, dítě začíná jíst lžící, drží tužku v dlani, kterou má otočenou dovnitř.
- Dva až tři roky života dítěte – období čmáranice – nejdříve je grafický záznam hranatého tvaru, poté přichází k záznamu kulatému. Při kreslení střídá ruce.
- Tři až čtyři roky života dítěte – hlavonožec – příčný úchop s nataženým ukazovákem. Dítě listuje stránkami v knize, provádí pohyby po ploše různými směry. Kreslí a maluje kruhy, které jsou nejdříve otevřené a následně zavřené. Zlepšuje se tvarová diferenciací, dítě dává svým výtvarům jméno.
- Čtyři až pět let života dítěte – kresba je rozmanitější, vyvíjí se kresba postavy, dítě dokáže nakreslit kříž, začíná kreslit čtverec a trojúhelník. Grafický záznam je již poměrně srozumitelný, uchopuje štětec a dokáže spojit dva body. Lidskou postavu kreslí s trupem a končetinami, kresba je bohatší. Začíná kombinovat různé barvy a tvary. Při skládání je ještě patrná určitá nepřesnost. Neumí ještě překládanou plochu zarýhnout.

- Pět až sedm let života dítěte – dítě provádí zpětné pohyby, tužku uchopuje správně. Je schopné zaznamenat graficky správně lidskou postavu s detaily, geometrické tvary, některá velká tiskací písmena, dokáže se podepsat. Je schopno obkreslovat, papír překládat a samo kombinovat různé techniky, aby vytvořilo své dílo – na obrázek dolepuje různé tvary a materiály. Vybarvuje a dodržuje překreslené linie.

6.3 Diagnostika grafomotorických funkcí

Při diagnostice úrovně grafomotorických funkcí sledujeme:

- úroveň hrubé motoriky – všímá si, jak se dítě pohybuje, zda udrží rovnováhu, jak překonává překážky, jak chodí do schodů, do kopce, z kopce, jakým způsobem manipuluje s míčem a švihadlem. Sledujeme obratnost pohybu na průlezkách, na nerovném terénu – zda je tento pohyb spontánní, radostný, koordinovaný, zda se dokáže pohybovat v rytmu v souladu s hudbou,
- úroveň jemné motoriky – pozorujeme způsob manipulace s drobnými předměty, kostkami, přírodninami. Všímáme si úrovně stolování a sebeobslužných činností, práce s výtvarným materiálem,
- způsob úchopu a držení grafického nástroje (štetce, tužky, pastelky, křídly, rudky),
- správné sezení,
- uvolněné zápěstí,
- plynulost tahů a přítlaku,
- laterality – zkřížená, souhlasná laterality, nevyhraněnost,
- všímáme si, zda dítě píše zleva doprava, zda nepíše zrcadlově,
- sklonu čar při kreslení a grafomotorických cvičích – pracovní listy,
- zaplnění plochy papíru,
- úroveň kresby z hlediska vývoje (viz Vývoj grafomotoriky v předškolním věku).

6.4 Testování

Pomocí testů můžeme diagnostikovat dosaženou úroveň specifických funkcí, úroveň mentálního rozvoje, percepce, senzomotorické koordinace, jemné motoriky. K testování je možné použít orientační grafický test školní zralosti – modifikace podle Jiráska, který je tvořen třemi úlohami. Test je zaměřen na schopnost vizuo-motorické koordinace a vyspělosti jemné motoriky. Test obsahuje: kresba mužské postavy, napodobení psacího písma, obkreslení skupiny bodů. Vyhodnocením testu podle stanovených kritérií dostaneme vyhodnocení podle klasifikace dosažených bodů. Pokud test použijeme a výsledek je v pásmu podprůměrném, je třeba test po třech měsících zopakovat v případě stejného výsledku doporučit rodičům dítěte návštěvu pedagogicko-psychologické poradny. Pokud je výsledek průměrný máme šanci ještě kompetence dítěte rozvíjet v oblasti jemné motoriky a smyslové percepce. Učitelka mateřské školy by neměla používat testové baterie, ale k diagnostice dítěte může využít pozorování dítěte v situacích během dne. Výborným prostředkem ke zjištění úrovně grafomotorických dovedností a úrovně psychické vyzrálosti je dětská kresba. Ta nám ukazuje mentální vyspělost dítěte. Jednotlivé prvky v kresbě ukazují na příslušný vývojový stupeň. Můžeme pozorovat držení výtvarného materiálu, linii stopy, plynulost pohybu, přítlak, automatiku, sklon.

6.5. Cvičení pro rozvoj hrubé motoriky

Schopnost používat hrubou motoriku je pro zdravého člověka vrozená. Je nutné ji rozvíjet, dát dítěti prostor a dostatek stimulantů, které pomohou tuto schopnost rozvíjet. Matějček o motorice hovoří takto: „Dobrá nebo aspoň přijatelná obratnost dítěte je mnohdy rodiči přijímána jako určitá kompenzace nedostatků v jiných oblastech včetně intelektové.“¹⁶ Langmeier definuje motoriku takto: „Vcelku bychom motorický vývoj mohli označit jako stále zdokonalování, zlepšenou pohybovou koordinaci, větší hbitost a eleganci pohybů.“¹⁷ Z předešlého lze usuzovat, že zde jde o celkovou obratnost dítěte, schopnost být co nejvíce soběstačný. Pro je nutné rozvíjet tyto oblasti pohybu jinak také nazývané přirozené cviky:

- chůze – dopředu, dozadu, po schodech, do kopce, z kopce, po kruhu, s vyhýbáním, po špičkách, po patách, po hranách plosky nohy, v podřepu, s vybočením špiček, s vysokým pokrčováním kolen, po zvýšené ploše,
- lezení – po čtyřech, vpřed a vzad, s hlavou vztyčenou nebo skloněnou,
- plazení – s pravidelným střídáním pravé ruky a levé nohy a opačně, s hlavou v ose těla,
- běh – po rovině, z kopce, do kopce, všemi směry, s vyhýbáním, ve dvojicích, slalom mezi předměty, v určitém rytmu nebo střídavém rytmu, se změnou směru na povel,
- skoky – sounož, po jedné noze, po čáře, vpřed a vzad, do stran, s pohyby paží, skákání panáka, přeskoky přes švihadlo, skákání s gumou,
- házení a chytání různě velkých míčů – čím je dítě starší můžeme použít větší škálu velikostí míčů, patří sem také kopání driblování,
- rovnováha – stoj na jedné a druhé noze s očima otevřenými, později zavřenými,
- rozvoj motorické koordinace – jízda na odrážedlech, na tříkolce, na koloběžce, na kole, na bobech, saních, lyžích, bruslích, plavání.

6.6 Cvičení pro rozvoj jemné motoriky

- Činnosti s drobným materiálem – řazení, skládání, třídění, vkládání do krabiček a lahví, lepení (knoflíky, korálky, kuličky, těstoviny, šrouby, matičky, papírové smotky, přírodniny),
- skládání z kostek – kubusy, lego - vedle sebe, na sebe,
- šroubování a práce s nářadím – Merkur, Seva, šroubování do dřeva,
- tvoření mozaiku – z korálků, z kostiček, hříbečků, kolíčků a dalších tvarů,
- práce s provázkem, šňůrkou, chlupatým drátkem – experimentování, provlékání, namotávání, šmodrchání, tvoření uzlíků, vyšívání na desku s otvory, s předlohou nebo bez předlohy, vázání klíčků,

¹⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vydání. Praha: Portál s.r.o., 2011. 344 s. ISBN 978-80-262-0000-0, s. 149.

¹⁷ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vydání. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X, s. 85.

- prohlížení knihy – po jednotlivých stánkách,
- sebeobsluha – oblékání, svlékání, obouvání, zouvání, zapínání a rozepínání knoflíků, vázání klíček, zapínání a rozepínání zipů, patentů, skládání oblečení,
- pomoc v domácnosti – míchání těsta a práce s ním, umývání a utírání nádobí, věšení prádla, práce s kolíky, krájení, loupání,
- práce s různým materiálem – lepení, stříhání, modelování, skládání papíru, vytrhávání, mačkání, kreslení, malování, práce s keramickou hlinou, obtiskování, hra s pískovnicí, kreslení do písku, do hrubé a hladké mouky,
- společenské hry – pexeso, karty, mikádo, domino, člověče nezlob se.

6.7 Rozvoj senzomotorické koordinace

- Vkládání předmětů – podle tvaru do příslušného otvoru, drobných tvarů do nádoby – postupně zmenšujeme vkládací otvor (hrneček, sklenice, láhev),
- přelévání vody – z jedné nádoby do druhé, postupně zmenšuje šířku hrdla u jedné z nádob, možná je i práce s trychtýřem,
- hry s míčky – přendáváme z jedné ruky do druhé, okolo těla, koulení po podložce, po těle,
- hry ve dvojicích – na zrcadlo – dítě opakuje pohyb, který vidí, tleskání proti sobě,
- prstová cvičení – konečkem palce se postupně dotýkáme posledního článku jednotlivých prstů, ze zavřené pěsti postupně vztyčujeme jednotlivé prsty, konečky prstů jedné ruky se postupně dotýkají konečků prstů druhé ruky tam a zpátky (na pavoučka, na broučka), ruce jsou sepnuté – meleme palci ven a dovnitř, postupně se jednotlivými konečky prstů dotýkáme desky stolu (hra na klavír), namotávání klubíčka, rozmotávání klubíčka.

Mnoho dalších cvičení, která jsou doprovázena obrázky a básněmi, jsou v knize *Rozpustilé básničky pro malé dětské ručičky*, kterou napsala Romana Suchá a ilustrovala Vendula Hegerová.¹⁸

¹⁸ SUCHÁ, Romana. *Rozpustilé básničky pro malé dětské ručičky*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008. 72 s. ISBN 978-80-7367-439-7.

PRAKTICKÁ ČÁST

Kapitola 7. Uvedení do metodologie výzkumu

7.1. Cíl

Cílem výzkumné části je mapovat vývoj řečových dovedností dětí a prostřednictvím čtyř kazuistik, představit vývoj řečových schopností dětí, s kterými jsem pracovala po dobu čtyř let.

7.2. Metoda výzkumného přístupu

Zvolila jsem si kvalitativní přístup, protože, díky malému množství sledovaných jedinců umožňuje do hloubky zachytit vývoj jejich dovedností i jejich rodinný život a život v mateřské škole.

7.3. Výzkumná metoda – kazuistiky

7.3.1 Metody výzkumného šetření

- 1) Metoda přímého pozorování
- 2) Zpracování portfolií dětí
- 3) Zpracování logopedických záznamů dětí
- 4) Analýza a zpracování zkoumaného materiálu

7.4 Charakteristika výzkumného souboru

7.4.1 Charakteristika školy

Svoje šetření jsem uskutečnila v mateřské škole v menším jihočeském městě. Tato mateřská škola je součástí právního subjektu. Subjekt má celkem 5 pracovišť. Mateřská škola se nachází na sídlišti. V této mateřské škole jsou celkem čtyři třídy, které jsou homogenní. V mateřské škole je kuchyně, která dováží jídlo do dalších dvou subjektů. Ve školce je též prádelna. Školka disponuje zrekonstruovanou zahradou v přírodním stylu s množstvím různorodých pískovišť a průlezek, lezeckých prvků, klouzaček, které ústí rovnou do pískovišť. Je zde také hobitín. Zeleň na zahradě je oddělena kamennými skládanými zídkami. Na zahradě je nepřeborné množství bylin, nově vysázených keřů, které postupně kvetou. Bylo vysázeno také několik ovocných stromů. Materiál na zahradě je různorodý – písek, štěrk, drobné kamínky, kamenné cesty a mulčovací kůra. V této mateřské škole pracuje devět učitelek včetně paní ředitelky, dvě uklízečky, čtyři kuchařky, jedna účetní a vedoucí školní jídelny.

7.4.2 Organizace logopedické péče

Na této mateřské škole pracují dvě logopedické asistentky. Logopedická péče je organizována následujícím způsobem. Na začátku školního roku logopedické asistentky za pomoci učitelek vytipují děti, které vykazují symptomy narušené komunikační schopnosti. Logopedické asistentky si je rozdělí a provedou následně šetření. Potom přijde do mateřské školy logopedka, která navrhne způsob reedukace řeči. Logopedka následně konzultuje jednotlivé návrhy péče s logopedickou asistentkou. Péči o děti s dysfázií přebírá pracoviště v Týně nad Vltavou, klinická logopedka a Speciálně pedagogické centrum (dále jen „SPC“) Strakonice. Vady, které jsou na úrovni dyslálie přebírají logopedické asistentky, které ale současně v rámci své profese učitelky pracují i s dětmi s diagnostikovanou dysfázií. Logopedická asistentka má možnost konzultovat péči o tyto děti s logopedkou a pracovníky SPC Strakonice.

7.4.3 Organizace práce logopedické asistentky

Jako učitelka pracuji v oboru třicet tři let, jako logopedická asistentka dvacet jedna let. Ještě před absolvováním kurzu jsem se o problematiku narušené komunikační schopnosti zajímala. Absolvovala jsem také kurz grafologie a kurz zaměřený na čtení v dětské kresbě jako odrazu prožívání dítěte. Rodiče mne znají a ve většině případů se logopedické péče sami dožadují. Každý den zařazuji do své práce různá cvičení zaměřující se na rozvoj motoriky mluvidel, správného dýchání, hrubé a jemné motoriky, sluchové a zrakové percepce. Tato cvičení jsou uskutečňována během celého dne. Motivace vychází z tematického plánu, nebo z nahodilých konkrétních pozorování. Každý den čteme alespoň jeden příběh nebo pohádku. Dále pracuji s dětmi s narušenou komunikační schopností po obědě, před spaním nebo u předškoláků v době odpočinku (pokud nemají potřebu spánku). V tuto chvíli jde o práci individuální, kdy pracuji s každým dítětem zvlášť.

7.4.4 Popis výzkumného souboru

Svůj výzkum jsem prováděla v homogenní třídě mateřské školy od září 2012 do června 2016. Do třídy docházelo dvacet osm dětí, z toho bylo dvanáct chlapců a šestnáct děvčat. Dvacet jedna dětí potřebovalo individuální péči. Z toho tři děti byly v péči SPC Strakonice a dvě děti v péči klinického logopeda. Genderové složení skupiny vyžadující individuální práci bylo: deset chlapců a jedenáct děvčat. Z toho byly v péči SPC Strakonice tři chlapci a v péči klinického logopeda dvě děvčata.

7.5. Představení výzkumného souboru

Všem dětem byla v rámci zachování jejich anonymity pozměněna křestní jména, stejně tak i jména dalších osob v kazuistikách.

Maruška	2009	elektivní mutismus, dyslalie gravis
Honzík	2009	dyslalie gravis, breptavost
Matylda	2009	opožděný vývoj řeči, dyslalie gravis, hyperaktivita
Jakub	2009	dyslalie gravis

Kapitola 8 Kazuistiky

8.1 Kazuistika č. 1

Maruška, narozena září 2009

Diagnóza: elektivní mutismus, později diagnostikována dyslálie gravis

Nástup do mateřské školy září 2012

Rodinná anamnéza:

Maruška je z úplné rodiny. Matka má středoškolské vzdělání, otec je vyučen, sestře Barboře je v současné době dvanáct let a bratru Pepovi jsou tři roky. Všechny děti docházely nebo dochází do naší mateřské školy. Rodiče jsou zdraví, neprodělali žádná závažná onemocnění. Nevykazují žádné zjevné narušení komunikační schopnosti. Když byly Marušce čtyři roky, narodil se bratr Pepa. Sestra Barbora měla výborné komunikační schopnosti, bez problémů se socializovala a ve třídě byla spíše vůdcem. Marušku do mateřské školy přivádí matka, otec podniká a je velmi zaneprázdněný. Matka je klidné povahy, na své děti je milá, ale důsledná. S dětmi se zúčastňuje všech akcí školy, dobře je stimuluje, zapojuje je do prací v domácnosti, hodně s nimi tvoří.

Osobní anamnéza:

Těhotenství i porod probíhaly normálně. Do mateřské školy nastupuje Maruška ve věku 3.0. Ze začátku pláče, po čtrnácti dnech pláč mizí. Pozoruje děti i učitelku, mračí se, nemluví s dětmi ani učitelkou. S rodiči hovoří, ale velmi úsporně. Pokud je vysloven pokyn pro celou skupinu, tak jej splní. Když je požádána o pomoc individuálně, nafoukne tváře, svěsí hlavu a celou situaci ignoruje. Dle matky je Marušce hůře rozumět, doma mluví, ale velmi málo. Každý den doma čtou pohádky, buď maminka, nebo sestra. Z rozhovoru je patrné, že pohybový vývoj u Marušky probíhal zcela v normě. První slova byla vyslovena okolo prvního roku.

První šetření, listopad 2012, věk 3.02:

- Sluch – orientační vyšetření nebylo možné provést – nereaguje. Dá se usuzovat, že slyší dobře, neboť reaguje na pokyn pro celou skupinu.
- Zrak – Vyšetřeno specialistou v prostředí mateřské školy – vše v pořádku.
- Lateralita – předměty uchopuje do pravé ruky, tou také jí a kreslí – pravák.
- Prostředí – Rodina dobře finančně situovaná, má vlastní byt, hlavně matka se dětem věnuje a dobře je stimuluje.
- Pohybové dovednosti – pohybuje se v souladu s hudbou, cvičí, pohyb ve třídě se jeví jako obratnější. Venku se spíše drží u učitelky. Úchop výtvarného materiálu je příčným způsobem s nataženým ukazovákem. Kresba je na úrovni čáranice. Při sebeobsluze je obratná. Věci se snaží pečlivě skládat.
- Chování – jeví se jako introvertní typ.
- Rozumové dovednosti – bylo možné pozorovat, že umí třídit barvy, ráda si hraje s drobnými předměty – mozaikami, hříbečky, korálky a přírodninami. Při práci celé skupiny se soustředí, orientuje se v prostoru třídy.

- Řeč – v rámci expresivní složky nebyla zaznamenána, ale z pozorování lze soudit, že mluvené řeči rozumí – motorický typ.
- City – spíše se všemu podřizuje, nespokojenost nad jednáním druhého dítěte vůči její osobě vyjadřuje pláčem.
- Sociabilita – respektuje společenská pravidla a normy, je tolerantní k druhým.
- Spolupráce s rodinou – výborná.

Terapie doma:

Po dohodě s rodinou jsou domluvena následující pravidla:

- O nemluvnosti se nebude před Maruškou mluvit,
- adaptace na mateřskou školu bude probíhat tak, že Maruška bude chodit domů po obědě,
- o školce budou doma mluvit pozitivně - využijí vzpomínky sestry Barbory,
- nebudou Marušku do komunikace nutit a zabrání babičce ve srovnávání dětí,
- pokusí se nepřehlížet snahu o komunikaci,
- budou posilovat její sebevědomí,
- pokusí se mírnit sestru, která jí svým temperamentem nedává prostor k seberealizaci,
- zmírní snahu o perfekcionalismus,
- když se stane chyba – něco se rozbije apod., pokusí se emocionální reakce zúčastněných převést a směřovat k vyřešení, nápravě a prevenci,
- používání umírněných pochval – nevztahovat na Marušku pozornost,
- navštěvovat pravidelně školku, dětské hřiště apod.,
- provádět hravou formou dechová cvičení – instrukce dostala matka zpracované a vysvětlené (viz dechová cvičení),
- budou dál pokračovat ve čtení pohádek matka nebo otec.

Terapie v mateřské škole:

- to co platí pro rodinu, platí i v mateřské škole,
- když udělá něco dobře, následuje pohlazení, mrknutí, tiché zatleskání či oční kontakt,
- učitelka vyhledá jiné klidné dítě, které by bylo pro Marušku oporou a pomohlo ji překonat obtíže,
- zařazovat pozitivní povzbuzování,
- utvářet sebevědomí a dodávat odvahu,
- na základě oblíbených činností ji zapojovat do kolektivu (cvičení, pohyb s hudbou, hra),
- hledat různé způsoby komunikace, které pro ni budou příjemné,

- v rámci hravých činností procvičovat gymnastiku mluvidel a posilovat mimické svaly.

Další vývoj – pozorování:

Věk 3.03 začíná se zapojovat do reprodukce celé skupiny – společně říká říkadla doprovázená pohybem, zpívá písně s pohybem. Začíná si hrát s jednou holčičkou.

Věk 3.4 nastává velký zlom, začíná potichu zdravit paní učitelku (do ucha šeptá, odpověď učitelky je také šeptaná). Když něco potřebuje, přijde, zatahá za ruku, učitelka se skloní a Maruška šeptem řekne, co chce. Před vánočními s maminkou upekly linecká kolečka pro každé dítě. Maruška je sama rozdává, děti jí děkují. Následuje rozhovor o tom, kolik jí pečení dalo práce, jak to dělala. A protože to ostatní neví, jdeme na koberec a formou dramatizace to všechny naučíme.

Věk 3.5 Maruška již s dětmi i učitelkou komunikuje normálně. Na pohled je patrné, že dýchá pusou, proto je mamince doporučeno navštívit ORL a posléze je poslána na foniatrii. Výsledek vyšetření je negativní.

Terapie:

- cvičit správné dýchání a držení těla,
- učit se ovládat mluvidla – zařazení cviků na rozvoj motoriky mluvidel pro dvou až čtyřleté děti,
- cviky na rozvoj motoriky doprovázet pohybem,
- rozvíjet aktivní slovník – čtení pohádek, vyprávění pohádky podle obrázků, rozvíjet smyslové vnímání v propojení s řečí a povzbuzovat chuť do komunikace,
- zařazovat hry na rozvoj fonemického sluchu – rozlišovat přirozené zvuky – auta, vítr, zvuky zvířat apod.,
- stimulovat grafický projev,
- zařazovat cviky na uvolnění,
- rozvíjet dál hrubou a jemnou motoriku.

Druhé šetření, říjen 2013, věk 4.1:

- Do školky přichází dobře naladěná, hraje si v menší skupince dětí. Je spíše zdrženlivá ale vyrovnanější.
- Dech – stále dýchá pusou.
- Řeč – řeč používá gramaticky správně. Slovní zásoba odpovídá jejímu věku. Z hlediska fonologického neměkčí, při výslovnosti c, s, z, č, š, ž má jazyk mezi zuby, L – jazyk dole, r, ř – paralálie – L jazyk dole. Pozorována je horší motorika jazyka.
- Paměť – hůře si zapamatovává a vybavuje básničky a písničky.
- Soustředění - je výborné, ví co má při práci dělat a plně se na ni soustředí.
- Chování a jednání – stále spíše introvertní, ale již nyní je empatická k potřebám druhých. Jako pozitivní se ukazuje vůle a pečlivost při práci.

- City – je velmi citlivá a zároveň ohleduplná k druhým.
- Pohybové dovednosti – jsou v normě.
- Grafomotorika – kresba je na úrovni hlavonožce s náušnicemi, používá více barev, při omalovávání je velmi pečlivá.

Terapie:

- procvičovat paměť – učit se básně, písně,
- procvičovat fonematický sluch,
- posilovat sebevědomí a sebedůvěru,
- zdokonalovat myšlení – hledat způsob řešení,
- rozvíjet motoriku mluvidel – procvičovat hybnost jazyka – špulení pusu dopředu a široký úsměv – na šaška,
- procvičovat nastavení mluvidel pro měkčení,
- procvičovat grafomotorické cviky a pohyby současně s orofaciální motorikou – koordinace.

Třetí šetření, říjen 2014, věk 5.1:

- Řeč – je daleko srozumitelnější, už používá měkčení v souvislém mluvním projevu. Komunikuje s celou třídou. Je patrná ještě určitá nejistota. Vadná výslovnost přetrvává u hlásek c, s, z, č, š, ž, l, r, ř. Nedostatky převládají ve fonematickém vnímání a paměti. Nedokáže vytleskat slovo. Začíná chodit do kroužku plavání. Více si rozumí s vrstevníky. Kresba je obsažnější. Samostatně tvoří s výtvarným materiálem.

Terapie:

- upevňovat správnou techniku dýchání,
- procvičovat fonematický sluch a paměť – rýmování, rytmizace,
- zaměřit se na souvislé vyjadřování – vyprávění příběhu podle obrázků,
- rozvíjet motoriku mluvidel,
- nastavení mluvidel pro tvorbu tvrdých sykavek,
- procvičovat grafomotoriky – plynulost pohybu.

Čtvrté šetření, říjen 2015, věk 6.1:

Maruška dokáže dojít vyřídit vzkaz do kuchyně a jiné třídy. Je vždy ochotná pomoci kamarádovi, při sebeobsluze respektuje pravidla nastavená ve třídě, vyvodí, co bylo špatně a jak věc napravit. Došlo k reedukaci hlásek v rovině tvrdých a i měkkých sykavek. Problém je pouze ve slovech, které obsahují obě tyto skupiny hlásek (šťastný, sešit apod.). Kresba je velmi obsažná, dokáže pokrýt celou plochu papíru, využívá velké škály barev a různých technik. Umí plavat a dodává v bazénu odvalu jiným dětem. Rezervy jsou ještě v analýze slova, neidentifikuje první písmeno. Dokáže rozdělit slovo na slabiky. Dýchá už nosem, hovoří pomalu, s důrazem na správnou výslovnost. Při práci je velmi pečlivá, vždy práci dokončí. Respektuje pravidla a normy společenského chování.

Terapie:

- dokončit diferenciaci tvrdých a měkkých sykavek – básně, písně, brebtadla, jazykolamy,
- nastavit mluvidla pro hlásku L a upevňovat její vyslovování v mluvení řeči,
- nastavit mluvidla pro hlásku R a později Ř a upevnit vyslovování těchto hlásek v běžné řeči.

Páté šetření, červen 2016, věk 6.9:

Maruška zvládla svůj pobyt v mateřské škole navzdory počátečním potížím v oblasti narušené komunikační schopnosti výborně. Z hlediska fonetického zbývá docvičit hlásku ř. Do školy odchází připravená ve všech oblastech rozvoje osobnosti výborně. Maruška za mnou ještě chodila do věku 7.4. Ř se podařilo upevnit a nyní již vyslovuje všechny hlásky správně. Je veselá, bez rozpaků navazuje kontakt. Návuk některých dovedností jí trval déle než vrstevníkům. Mnohdy musela použít silné vůle. To, že se vše podařilo, je zásluha nejen učitelky a Marušky, ale ve velké míře rodiny, která výborným způsobem spolupracovala a měla k mé práci důvěru.

8.2. Kazuistika č. 2

Honzík, narozen listopad 2009

Diagnóza: breptavost, dyslálie – měkčení, K paralálie T, L, R, Ř, sykavky S, C, Z, Š, Č, Ž

Nástup do mateřské školy listopad 2012

Rodinná anamnéza:

Honzík pochází z úplné rodiny, která výborným způsobem stimuluje potřeby dětí. Matka je vysokoškolsky vzdělaná, otec vyučen. Bydlí v rodinném domě spolu s rodiči matky a prababičkou. Celá rodina spolupracuje a jednotliví členové se navzájem podporují. Podnikají různé kulturní, poznávací a turistické akce. Skoro každý víkend vyrážejí za poznáním. Dovolené tráví společně v naprostém souznění. Honzík má starší sestru Jitku (10 let), která také našla mateřskou školu navštěvovala. Maminka má výbornou výslovnost, její rodiče také. Tatínek vykazuje symptomy breptavosti, jeho mluvní projev je překotný a méně srozumitelný. Je třeba se při rozhovoru s ním hodně soustředit.

Osobní anamnéza:

Honzík nastupuje do mateřské školy v listopadu 2012. Chodí pouze 5 dní v měsíci a těžko si zvyká. Po odeznění plačtivého období se chová hodně zarputile. Je tvrdohlavý, vzdorovitý, často se vzteká, hlavně při oblékání. Nerad uklízí. Má často konflikty s dětmi. Rád komunikuje s učitelkou. Nerad zpívá.

První šetření, leden 2013, věk 3.02:

- Sluch – orientačním vyšetřením nebyly zjištěny žádné odchylky, slyší dobře.
- Zrak – vyšetřen specialistou v mateřské škole – bez nálezu.
- Lateralita – předměty uchopuje více do pravé ruky, patrná je nevyhraněnost, střídá ruce při držení výtvarného materiálu a při jídle.
- Prostředí – rodinné zázemí je v naprostém pořádku, rodina milující, ale také vyžadující dodržování pravidel.

- Pohybové dovednosti – méně obratný až těžkopádný, přesto má pohyb rád, nechce uklízet hračky. Při sebeobsluze se velmi snaží, oblékání ho stojí velké úsilí, ale zvládne se zout, about a obléci si kalhoty. Výtvarný projev je na úrovni čmáranice. Výtvarný materiál drží v dlani. Kreslí s velkým přtlakem. Linie je hodně kostrbatá.
- Chování – extrovert s občasnými cholerickými výbuchy, často náladový.
- Rozumové dovednosti – zná základní tvary, umí napočítat do čtyř, orientuje se v prostoru, chápe pravidla pohybových her, třídí předměty, vypráví zážitky.
- Řeč – slovní zásoba na dobré úrovni, neobjevují se dysgramatismy, dokáže souvisle vyprávět a udržet pozornost. V oblasti foneticko-fonologické značná nesrozumitelnost, překotná mluva. Neměkčí, místo K používá T, sykavky vyslovovány s jazykem mezi zuby, L, R, Ř.
- City – nevyrovnaný, často podrážděný, občas agresivní, rychlé střídání emocí, nerad se podřizuje, chce velet.
- Sociabilita – těžko si zvykal, ale nakonec si zvykl. Je hodně nespokojený, když mu někdo nerozumí, velmi egocentrický. Spolupráce s rodinou je výborná.

Terapie – doma i mateřské škole:

- dechová cvičení prováděna hravou formou,
- pokusit se zvolit tempo řeči za použití neverbálních technik,
- procvičovat orofaciální oblasti hravou formou – gymnastika mluvidel, artikulační cvičení, mimika,
- nacvičovat správný úchop výtvarného materiálu a lžice, pokusit se zlepšit kulturu stolování,
- zařazovat hravé činnosti zaměřené na uvolnění ramenního kloubu, loktu a zápěstí,
- pracovat s houbou (při malování na tabuli), širokým štětcem na velký formát papíru nebo venku na dlažbě,
- rodiče dostali zpracované instrukce písemně a materiál byl s nimi konzultován,
- navštívit odborníky v oblasti foniatrie.

Druhé šetření, listopad 2013, věk 4.0:

Honzík byl celé prázdniny doma a užíval si cestování s rodiči. Při nástupu do mateřské školy v září se objevily problémy při adaptaci. Těžko si zvykal, maminka ho vyzvedávala po obědě, tak jako v první třídě. Po dvou měsících se adaptoval a nyní již nepláče a zapojuje se do aktivit celé třídy. Nejraději komunikuje s učitelkou.

- Dech – přidýchává si pravidelně pusou – rychlá frekvence řeči.
- Řeč – z hlediska srozumitelnosti se stav nezměnil, výslovnost jednotlivých hlásek je stejná jako v předešlém šetření. Komunikuje rád, po neverbálním upozornění trochu zpomalí v tempu řeči, ale nedokáže v pomalém tempu setrvat. Stále nahrazuje K hláskou T. Při artikulačních cvičeních je patrné zlepšení v měkčení (na koníčky, na mlsálka).

- Paměť – má výbornou paměť a zážitky vypráví po dějové ose. Snadno si zapamatuje říkadlo, básničku.
- Soustředění – výborné.
- Chování a jednání – začíná respektovat pravidla ve třídě, ale přizpůsobení mu dělá problém, hračku nepůjčí, ale druhým dětem ji už nebere.
- City – nechápe příliš potřeby druhých, ale svoje potřeby si dokáže prosadit.
- Pohybové dovednosti – Honzík se pohybuje moc rád, ale jak v hrubé, tak i v jemné motorice jsou jeho pohyby nekoordinované. K mírnému zlepšení obratnosti, ale došlo. Sebeobsluha se zlepšila, je rychlejší a samostatnější.
- Grafomotorika – zlepšil se úchop výtvarného materiálu, příčný úchop s nataženým ukazovákem, přítlak stále silný, nerespektuje linii při omalování. S nůžkami zachází neobratně, drží je v obou rukách najednou.

Terapie:

- procvičovat grafomotoriku pomocí používání přírodnin – kreslení klacíkem do písku, skládání kamínek, kreslení do pískovnice, práce s živým pískem, kreslení do mouky, pomoc při domácích pracích apod.,
- gymnastiku mluvidel provádět s pohybem,
- pokračovat ve cvičení správného dýchání hravou formou,
- zpomalovat tempo mluvního projevu,
- plus veškerá opatření z 1. šetření.

Třetí šetření, listopad 2014, věk 5,0:

Došlo k velkému zlepšení. Honzík přišel do mateřské školy po prázdninách a okamžitě se adaptoval. Začíná chápat i potřeby druhých lidí. Chápe, že někdy musí počkat. Stále rád hovoří s paní učitelkou a jinými dospělými.

- Řeč – v řeči došlo ke zlepšení, během roku se podařilo vyvodit hlásku K a zafixovat ji do mluvního projevu. Řeč se stala srozumitelnější. Podařilo se také trochu zpomalit tempo řeči. Honzík dobře reaguje na pohyb ruky – neverbální komunikace. Začíná měkčit v oblasti nastavení mluvidel a správného provádění artikulačních cvičení. Honzík začíná chodit do kroužku plavání a na taneční kroužek.
- Dech – nutno zafixovat schopnost správně dýchat (plavání).
- Paměť – stále na výborné úrovni, má výborné intelektuální schopnosti, své znalosti dokáže použít.
- Soustředění – výborné.
- Chování a jednání – dokáže regulovat své chování, počká, až se vyjádří ostatní děti, ale je vidět, že se hodně přemáhá. Občas se ještě objeví nerespektující chování k ostatním dětem (fyzický výpad). Učitelku respektuje vždy, dá si věci vysvětlit. Chce být perfektní.

- Pohybové dovednosti – pohyb začíná být koordinovanější a plynulejší. Kope do míče, jezdí na kole i koloběžce. Dost často něco vyleje a obviňuje pak druhé.
- Grafomotorika – začíná používat správný úchop. Uvědomuje si proč je to tak správně. Vybarvování je dosti nepřesné, kruh, čtverec, trojúhelník jsou hodně kostrbaté. Udržuje větší čistotu při stolování. Sebeobsluha je výborná. Při práci s výtvarným materiálem se snaží být co nejdříve hotový. V tomto případě práci odbývá.

Terapie:

- vzbudit zájem o výtvarné a pracovní činnosti,
- procvičovat prsty – prostorová cvičení a hrubou motoriku,
- procvičovat jemnou motoriku – velkoformát – osmička = závodní dráha – kopírování linky pohybem s autíčkem,
- upevňovat správné dýchání,
- zafixovat správné tempo řeči,
- zapojit měkčení hlásky do mluvního projevu,
- zařadit artikulační cvičení zaměřená na nastavení mluvidel pro hlásku L,
- procvičovat celkově gymnastiku mluvidel.

Čtvrté šetření, listopad 2015, věk 6.0:

Honzík přichází do školky po prázdninách plný dojmů a zážitků. Je zdrženlivější, drží se trochu v ústraní. S učitelkou komunikuje bez zábran, k dětem se mu moc nechce. Po příchodu partnerky z tancování do školky se situace vysvětlí. Holčička se chlubí, že byli na soustředění a že Honzíkovi dělala překladatelku, protože trenérka ani děti mu nerozuměly. Následuje rozhovor s holčičkou, rodiči a Honzíkem. Vše se dá během dvou týdnů do pořádku a Honzík si upevní svoje postavení ve třídě – tady mu rozumíme.

- Řeč – občas sklouzává k překotné řeči, ale dobře reaguje na neverbální komunikaci. Hlásku L vyslovuje správně a používá v běžné řeči. Naučit se výslovnost R, které jsme nemuseli vyvozovat ani upevňovat. Snaží se o správnou artikulaci.
- Dech – dýchá správně, pokud nezačne chvátat.
- Soustředění – výborné.
- Chování – Snaží se ovládat a vyvozuje důsledky špatného chování. Více si hraje s dětmi. Při úklidu hraček je nutná motivace. S dětmi už nevznikají konflikty takového rázu jako v předešlých letech.
- Pohybové dovednosti – plave, rád se pohybuje, je aktivní. Výborně hraje s kluky fotbal. Dál navštěvuje taneční kroužek a rád se pohybuje v souladu s hudbou. Jezdí na kole. Když jdeme do lesa, je unavitelnější, moc se mu nechce šlapat.
- Grafomotorika – držení tužky je lepší, ale projevuje se stále velký přítlak a kostrbatá linie. Pracovní listy z hlediska logiky jsou správně, ale úprava pokulhává. Stále nedodrhuje linii při vybarvování.

- Paměť – výborná. Pokud má něco vyřídit doma (přinést do mateřské školy), vždy vše přinese a vyřídí. Intelektová oblast je nadprůměrná.

Terapie:

- pokračovat v zafixování správného dýchání a pomalého tempa řeči,
- procvičovat grafomotoriku – návrh na reedukaci u odborníků (Pedagogicko-psychologická poradna),
- pracovat na postavení mluvidel (artikulační cvičení), pro hlásky S, C, Z, Č, Š, Ž.

Páté šetření, červen 2016, věk 6.7:

Během roku Honzík absolvoval kurz reedukace v oblasti nápravy grafického projevu v pedagogicko-psychologické poradně – došlo k mírnému zlepšení.

- Řeč – podařilo se vyvodit I, sykavky. Mluví pomaleji, ale při řeči se projevuje určitá neobratnost v plynulosti a automaticke řeči. Používá i hlásku Ř, snaží se mluvit pomalu a přesně artikulovat. Rozklad a sklad slova ovládá, rozlišuje první hlásku ve slově.
- Dech – pokud potřebuje něco rychle sdělit, přidechuje si ústy.
- Soustředění – stále výborné.
- Chování – k dětem je přátelský. Těžko zvládá neúspěch a hůře se vyrovnává s podřízenou rolí. Chce velet.
- Pohybové dovednosti – odpovídají věku, výborný plavec, občas trochu pohodlný.
- Grafomotorika – zlepšil se úchop výtvarného materiálu (tužky, štětce), s nůžkami je méně obratný. Kresba postrádá lehkost, stále velký přítlak. Kresba postavy neodpovídá mentálnímu věku – prsty jsou pouze čárky, neobsahuje detaily a není znázorněn krk.
- Paměť a intelektové schopnosti – jsou nadprůměrné, má výbornou sluchovou i zrakovou paměť.

Závěr

Pokrok je velký, intelektové schopnosti značně převyšují schopnosti grafomotorické a řečové. Navrhovala jsem odklad školní docházky. Rodina se přiklonila k nástupu do školy. První pololetí zvládl ve škole velmi dobře, ve druhém pololetí měl problémy v oblasti psaní. V tomto případě byla rodina pro Honzíkova oázou klidu, porozumění, dobré stimulace, rozvíjela ho a se školkou výborně spolupracovala. Za zdroj jeho problémů v oblasti komunikace a grafomotoriky je možné identifikovat genetickou výbavu ze strany otce a také jeho vzor jako další dobře pečující osoby v rámci rodiny. Je zajímavé, že si maminka vůbec neuvědomila, že otec breptá. Až po upozornění mi sdělila, že dědeček je na tom o hodně hůř a i s ním tráví Honzík hodně času. Nejde vyčlenit dva milující a pečující lidi ze života dítěte jen proto, že breptají. Vzájemnou lásku a péči nemůže nic nahradit. Honzík vše zvládl právě za pomoci rodiny, která mu dala dobrý základ, respektovala jeho potřeby, rozvíjela ho po všech stránkách a určitě nepromeškala jeho senzitivní období. Je na zvážení, zda by mu odklad školní docházky pomohl k větší pohodě ve škole. Jeho vůle a soustředění jsou natolik dobré, že mu určitě pomohou k zvládnutí nároků školy za přispění stimulační péče rodiny.

8.3 Kazuistika č. 3

Matylda, narozena srpen 2009

Diagnóza: dyslálie gravis, hyperaktivita

Nástup do mateřské školy září 2012

Rodinná anamnéza:

Žije s matkou a bratrem bez otce. Každé dítě má jiného tatínka. Bratr též docházel do naší školky. Intelpektově byl lehce pod průměrem. Matka i bratr jsou zdraví a neprodělali žádné závažné onemocnění. Rodině pomáhá finančně i s výchovu babička. Matka má základní vzdělání. O děti se stará. Nezbyvají jí ale prostředky na to, aby podnikali výlety apod. Sama neměla příliš dobrý výchovný vzor a dá se říci, že děti nedostatečně stimuluje. O otci se nehovoří a v rodině vůbec nefunguje ani jeden otec a prarodiče ze strany otců. Řeč je u ostatních osob v rodině bez zjevné vady. Matka je občas velmi nervózní a nemá s Matyldou trpělivost. V rodině dochází ke změně, když je Matyldě šest let. Matka změní práci a z prodavačky se stává ošetřovatelka v domě seniorů. Má vyšší plat, větší zodpovědnost a práci, která ji uspokojuje a odvádí ji od zájmu o hadříky k náročné péči o lidi, kteří ji potřebují. V této době si také udělá řidičský průkaz a zakoupí si ojeté auto. Prarodiče ze strany otce Matyldy s ní naváží kontakt. Přichází se poradit, zda může Matyldu na víkend svěřit prarodičům. Navrhuju jí, aby s Matyldou na první návštěvu k prarodičům jela, zjistila si poměry a hlavně to, jak se u nich bude Matylda cítit. Matylda začne pravidelně prarodiče navštěvovat a to má velký vliv na její další rozvoj. S matkou pak podnikají občasné výlety a to pozitivně ovlivní Matyldin další osobní vývoj.

Osobní anamnéza:

Těhotenství probíhalo v pořádku a porod také. Matylda se narodila v řádném termínu. Je hyperkinetická, velmi živá až divoká, pohybově zdatná. Není schopna se soustředit. Přebíhá a to doslovně od jedné činnosti ke druhé. Když jdeme spát, několikrát se svlékne a oblékne. Uspává sama sebe pohyby v kleče na lehátku dopředu a dozadu. Má výbuchy vzteku, když jí nerozumíme nebo když nedosáhne svého. Začne křičet, plakat a válí se po zemi. Do všeho se vrhá po hlavě, jakoby neměla žádný pud sebezáchovy. Má přehnané reakce na různé podněty. Vykulí oči, začne křičet a prudce gestikulovat.

První šetření, listopad 2012, věk 3.3:

- Řeč – velmi nesrozumitelná, objevují se dysgramatismy, mluví o všech v mužském rodě, řeč je rychlá a chaotická,
- Sluch – orientační vyšetření – v pořádku.
- Zrak – vyšetření v mateřské škole specialistou – zrak je v pořádku.
- Dech – dýchá nosem.
- Lateralita – pravák.
- Prostředí – méně podnětné, chaotické.
- Motorické dovednosti – velmi obratná a rychlá, není schopna se pohybovat v rytmu. Její chůze připomíná spíše chůzi mužskou, ramena vytáčí dopředu, klátí se ze strany na stranu, nohy hodně od sebe.

- Rozumové dovednosti – neumí barvy, pozná některá domácí zvířata, jmenuje je pomocí citoslovcí (koko, haf). Nesoustředěnost ji nedovoluje roztřídit předměty. Pohazuje s nimi.
- Grafomotorika – špatné držení výtvarného materiálu a lžice. Z hlediska kresby se jedná o čáranici, kreslí s velkým přtlakem, na kresbu se nesoustředí – neví, co dělá. Vybírá si černou barvu.
- Chování – nevyrovnaná, afektovaná, rychlé střídání emocí, extrovert s cholerickými rysy.
- City – dokáže projevit lítost, problém je při regulaci chování – výbušnost.
- Sociabilita – ve školce vůbec neplakala, zvykla si rychle a okamžitě se zapojila do kolektivu. Nechce se jí domů.
- Spolupráce s rodinou – matka náš názor vyslechne, ale nemá trpělivost a vytrvalost. Je třeba jít po malých krůčcích i s matkou.

Terapie:

- usměrňovat chování,
- začít pracovat na soustředění,
- rozvíjet slovní zásobu a slovník,
- pracovat na gramatické stránce řeči,
- postupně zařazovat přiměřená artikulační cvičení,
- rozvíjet rozumové schopnosti – barvy, zvířata, předměty denní potřeby, malý, velký, třídění,
- nacvičovat správný úchop výtvarného materiálu a lžice,
- rozvíjet grafomotoriku v oblasti hrubé motoriky – uvolňovací cviky,
- rozvíjet smyslové vnímání,
- procvičovat schopnost vnímat rytmus a souhru pohybu a hudby.

Druhé šetření, listopad 2013, věk 4.3:

- Řeč – nerozumí, co se říká celé skupině, individuálně rozumí. Místo T používá K, nepoužívá J. Špatná výslovnost C, S, Z, Č, Š, Ž, L, R, Ř. Dysgramatismy se objevují méně, stále používá mužský rod.
- Motorické dovednosti – aktivní, velmi pohyblivá, problém je zvládnout rytmus.
- Chování – začíná respektovat pravidla třídy. Ví co je a není správné. Pokud jí nerozumíme, začne se vztekat a urazí se, pak se mračí a nechce se bavit. Začala nadávat (kokote, debile). Po příchodu matky se vzteká a je v těžké negaci. Nechce domů.
- Rozumové dovednosti – pozná barvy, jmenuje zvířata na obrázcích, pozná některé (základní) druhy ovoce a zeleniny. Když vypráví podle obrázku (individuální práce) jmenuje jednotlivé věci na obrázku, ale neuvádí spojitost a děj.
- City – prudké střídání, ale afekty už nejsou tak časté.

- Grafomotorika – drží správně lžici a tužku, pracovní list většinou začmárá, protože nepochopí, co má dělat. Kresba je na úrovni hlavonožce.
- Spolupráce s rodinou – beze změny. Matka spolupráci nezvládá, o děti se stará, ale nedokáže je vést v oblasti vzdělávání.

Terapie:

- platí všechny body z minula,
- Matyldě jednotlivé úkoly vysvětlovat individuálně,
- posadit ji mezi děti klidnější,
- pracovat s ní během celého dne individuálně nebo v malé skupině,
- cvičit paměť.

Třetí šetření, listopad 2014, věk 5.3:

- Řeč – mírné zlepšení, do řeči se podařilo zafixovat J a T, dysgramatismy se již neobjevují, používání mužského rodu přetrvává, když hovoří o vlastní osobě. Notýsek noci pravidelně, ale doma necvičí.
- Motorické dovednosti – začíná zvládat pohyb v rytmu hudby. Slova ještě nevytleská, aktivní, pohyblivá, začíná se pohybovat více jako holčička.
- Rozumové schopnosti – zná základní a doplňkové barvy, při práci s obrázkem už říká, co kdo dělá, potřebuje dovést k zhodnocení celé situace. Neuvědomuje si kontext (jaká je to pohádka).
- City – je lépe naladěná, ve školce je spokojená.
- Chování – výbuchy jsou méně časté a už sebou nehází o zem.
- Grafomotorika – stále velký přítlak a malá pečlivost při vybarvování. Kresba je už obsažnější.
- Chování – jsou období, kdy je hodně nešťastná a nadává nám.

Terapie:

- individuálně s Matyldou pracovat ve všech oblastech rozvoje dítěte,
- vést ji k zvládnutí emocí přijatelným způsobem,
- pokračovat v artikulaci, vyvozování a fixaci špatně vyslovovaných hlásek C, S, Z, Č, Š, Ž, L, R, Ř,
- rozvíjet grafomotoriku a kresbu,
- hledat cesty ke zklidnění a soustředění, procvičovat paměť.

Čtvrté šetření, listopad 2015, věk 6.3:

Matyldě byl navržen odklad školní docházky pro celkovou nezralost.

- Řeč – lepší se srozumitelnost, ale pokud začne chvátat a chce rychle něco říct, není jí rozumět. Podařilo se vyvodit měkké sykavky a hlásku L, kterou už používá artikulačně správně. Slovník je bohatší, mizí používání mužského rodu, už ví, že je holčička.
- Motorické schopnosti – výborné, pohyb s hudbou je plynulý, vytleská krátké slovo a svoje jméno.
- Rozumové schopnosti – pozná geometrické tvary bez chyby, plete si pravou a levou stranu, předměty na obrázku spočítá jednotlivě dobře, ale nedokáže říci kolik jich tam je. Nerozlišuje první hlásku ve slově.
- City – začíná se lépe kontrolovat, našťve se, ale už tolik nekřičí a odchází si své negativní emoce odžít do ústraní.
- Chování – velmi snadno se vyruší, dodržuje společenské návyky a pravidla.
- Grafomotorika – kresba je již celkově bohatší, dokáže smysluplně zaplnit celou plochu papíru. Přítlak je menší, linie úplně nedodržuje, ale nečmárá po celé ploše. Dokáže respektovat a plynule znázornit přerušovaně vyčárkovanou linii. Kresba postavy je velmi detailní. Podepisuje se s chybou.
- Spolupráce s rodinou – matka začala pracovat v domově seniorů. Často si nechává Matyldu doma, když má volno. Matyldě to nedělá úplně dobře. Situace v rodině se zklidňuje (lepší finanční zázemí). Matyldě udělalo velmi dobře navázání vztahu s babičkou, kde tráví víkendy. Rozšířil se její slovník, zlepšují se její intelektové schopnosti. Začíná být klidnější, je lépe stimulována a babička s ní pracuje i v oblasti procvičování řeči.

Terapie:

- rozvíjet slovní zásobu a její použití v běžné řeči,
- upevňovat rozumové schopnosti a rozvíjet je,
- procvičovat orientaci na ploše, pravá a levá strana, figura pozadí,
- procvičovat diferenciaci sykavek, zařazovat artikulační cvičení R, Ř,
- upevňovat práci se slovem v oblasti analýzy a syntézy – rytmizace, první slabika, hlásky ve slově,
- rozvíjet schopnost soustředit se,
- procvičovat paměť.

Páté šetření, červen 2016, věk 6.10:

- Řeč – je srozumitelná, pomalejší, došlo k reedukaci všech hlásek. Matylda potřebuje trochu času, ale dokáže vyprávět zážitky a dodržet posloupnost děje. Je třeba ji usměrňovat neverbálně, toto funguje – pomalu se nadechne, zklidní a vypráví příběh dál.
- Soustředění – snadno vyrušitelná, ale v klidném prostředí se již dokáže soustředit, potřebuje častěji zpětnou vazbu.
- Chování – je roztržitá, rychlá, respektuje pravidla, emoce dokáže ovládat nebo si na chvíli odejde a uklidní se. Zmizely výbuchy – afekty.

- Grafomotorika – respektuje linie, správně drží tužku a příbor. Kresba je obsažná se spoustou detailů, jí čistě, rozlišuje pravou a levou stranu, umí se podepsat.
- Motorické dovednosti – pohybově je výborně vybavená, pohyb je koordinovaný, rychlý.
- Rozumové dovednosti – orientuje se v číselné řadě do deseti, pozná první slabiku ve slově, rozlišuje geometrické tvary, třídí ovoce, zeleninu, zvířata. Došlo k velkému zlepšení v oblasti rozvoje rozumových schopností.

Závěr:

Odklad školní docházky Matyldě velmi prospěl. Navázání vztahu s babičkou ji pomohlo posunout se dál. Babička s ní pracovala podle instrukcí a Matylda se začala rozvíjet ve všech oblastech. Chyběla jí tato péče od rodiny. Věřím, že se podaří udržet její pozitivní vztah s babičkou. Mohla by být dobrá v běhu na krátkou vzdálenost, potřebuje hodně stimulace a podporu od rodiny. Z pozorování vztahu matky a Matyldy jsem vydedukovala, že matka uspokojuje její potřeby v rovině fyzické a materiální. V rovině psychické už tomu tak není. Má Matyldu ráda, ale chybí jí potřebná trpělivost a informovanost o tom, co dítě potřebuje. Rozvíjet dítě může, i když nemá dostatek finančních prostředků. Vyprávění, komentované pozorování, vycházky do přírody a hra s přírodním materiálem nic nestojí. Jde o smysluplně strávený čas. Půjčovala jsem Matyldě domů každý týden knihu a chtěla jsem, aby si ji společně doma prohlíželi a četli. Z řeči Matyldy jsem vyrozuměla, že si ji čtou s bratrem Kájou, který ještě není příliš dobrým čtenářem. Snad tyto společné chvíle napomohly i k jeho rozvoji. Matyldě chybělo podnětné stimuluji prostředí. Senzitivní období se přešla bez toho, aby se využila k jejímu pokroku v jednotlivých oblastech vývoje. K nápravě došlo po navázání vztahu s babičkou. O genetické výbavě ze strany otce nic nevíme. Je možné, že hyperaktivita byla způsobena genetickou výbavou otce. Setkání na konci prvního roku školní docházky – Matylda mě při náhodném setkání objímá a utírá si pusku od čokoládové zmrzliny do mého bílého trička. Je šťastná a veselá. Za týden odjíždí poprvé k moři s maminkou, bratrem a babičkou.

8.4 Kazuistika č. 4

Jakub, narozen červenec 2009

Diagnóza dyslálie gravis

Nástup do mateřské školy září 2012

Rodinná anamnéza:

Rodina je úplná, má šest členů. Čtyři děti a rodiče. Jakub je jedním z dvojčat. Má dvě starší sestry. Matka je vyučena, otec je počítačový analytik. Starší sestra hodně pomáhá s výchovou chlapců. V rodině nejsou žádné závažné choroby, jednotliví členové rodiny mají výslovnost v pořádku. Matka nechce chlapce osamostatnit, neustále jim i nám vnucuje, jak se mají obléknout, lépe řečeno, jak je máme obléknout my. Jedním z každodenních pokynů je také to, že nemají běhat.

Osobní anamnéza:

Těhotenství udržované, vícečetné (dvojčata). Porod předčasný v sedmém měsíci. Do školky nastupuje ve věku 3.3. Dobře se adaptuje, spolupracuje hlavně s bratrem. Dorozumívají se svojí řečí, které my ani matka nerozumí. Vzájemně se ochraňují a v případě konfliktu jdou tvrdě proti narušiteli. Umí pozdravit a poděkovat. Na toto matka dbá. Do školky přichází v doprovodu matky a sester.

Vyzvedává je babička a sestra. Do mateřské školy nechodí, ale vozí se v kočárku a to ještě ve věku čtyř let (druhá třída mateřské školy). Má dudlík do 4.6 věku.

První šetření, listopad 2012, věk 3.5

- Sluch – orientační vyšetření - v pořádku.
- Zrak – specialistou diagnostikován problém – rodina o tom nechce hovořit, nevíme, o co přesně jde.
- Dech – dýchá pusou – častá rýma.
- Řeč – nesrozumitelná, ale rozumí, co se říká, preferuje rozhovor s bratrem – mají svojí řeč.
- Lateralita – pravák.
- Prostředí – dobře situovaná rodina, pečující, nevede k samostatnosti, přesouvá kompetence na jiné osoby, úzkostlivé chování ze strany matky.
- Motorické schopnosti – méně obratný, pohyb je na úrovni batolete. Hrubá i jemná motorika na úrovni dvouletého dítěte. Snaží se o sebeobsluhu, stáhne si a vytáhne kalhoty. Venku se pokouší o chůzi do kopce. Na odrážedle jezdí velmi opatrně. Bez pomoci nepřeleze okraj pískoviště. Provádění přirozených cviků je velmi neobratné. Snaží se sám najíst.
- Rozumové schopnosti – nerozlišuje barvy, netřídí ani nepřiřazuje. Zvířata nazývá citoslovci, zajímají ho auta. Nakládá kostky a jezdí s nimi. Paměť se zatím jeví jako horší, nepamatuje si krátká říkadla typu Houpy, kroupy, Kolo mlýnské – opakuje pouze pohyb.
- Grafomotorika – výtvarný materiál a lžiči drží v celé dlani, snaží se sám najíst, hodně se u toho ušpiní – má strach, že se maminka bude zlobit. Kresba je na úrovni čáranice.
- Chování – snaží se všechno zvládnout sám, chce být pochválený. Když cítí neúspěch, truceje, ale pak si dá vše vysvětlit a zase spolupracuje.
- City – převažuje pozitivní naladění, jeví se jako introvert.
- Sociabilita – dobře a rychle si zvykl na prostředí třídy a mateřské školy.
- Spolupráce – maminka Jakuba organizuje, ale nerozvíjí jej. Trvá na pozdravu, ale nedá si vysvětlit, že by měla mít radost, když má Jakub tričko naopak (obléknul si ho sám). Stále řeší špinavé oblečení, aby Jakub naběhal, abychom ho stále převlékali a oblékali. Vidí to očima úzkostlivé matky, která si neuvědomuje, že její syn již vyrostl. Mám pocit, že Jakub je ve školce šťastný právě proto, že má čas sám na sebe a že mu stále někdo neříká, co má dělat. Nejlépe by bylo, kdybychom vůbec nechodili ven.

Terapie:

- rozvíjet samostatnost,
- pracovat s matkou a snažit se jí vysvětlit, proč to tak děláme,
- procvičovat orofaciální motoriku,
- rozvíjet hrubou a jemnou motoriku,

- snažit se rozvíjet slovník (knihy, říkadla, pohádky),
- procvičovat správný úchop,
- rozvíjet grafomotoriku – uvolňovací cviky,
- procvičovat a rozvíjet hrubou motoriku – přirozené cviky, pohyb, běh a chůze, sebeobsluha,
- motivovat k řečovému apetitu,
- rozvíjet smysl pro rytmus – říkanky s pohybem,
- nácvik správného dýchání.

Druhé šetření, listopad 2013, věk 4.5

- Zrak – rodiče stále nereagují na vyšetření zraku.
- Dech – častá rýma i nadále způsobuje, že dýchá pusou.
- Řeč – snaží se komunikovat jak s vrstevníky, tak s učitelkou, má těžkopádnější vyjadřování, hledá slova. Slovník se mírně rozšířil. Špatná výslovnost – P, B, M, J, K, L, R, Ř, S, Z, Ž, Š, neměkčí. Doma má stále dudlík.
- Motorické schopnosti – do školky jezdí v kočárku. Snaží se pohybovat a využít prostoru, kde ho nikdo neomezuje v pohybu. Zvládá cvičení a provádění přirozených cviků je již koordinovanější a preciznější. Zkouší udržet rovnováhu, venku vyjde do kopce a snaží se sám dostat dolů.
- Rozumové schopnosti – začíná si uvědomovat souvislosti, třídí a zná barvy (základní). Začíná počítat do tří, všeobecná informovanost je na nižší úrovni, ale nové poznatky a situace sleduje, přijde se zeptat, zopakuje učitelce, jak to bylo – sám od sebe – potřebuje se ujistit, že to dělá, říká, chápe správně.
- Grafomotorika – velké zlepšení držení výtvarného materiálu a lžice (je třeba upozornit). Kresba je na úrovni hlavonožce. Nepracuje rád s nůžkami, lepidlem a dalším výtvarným materiálem. S pískovnicí pracuje rád. Baví ho jezdit s autem po dráze (ovál, ležatá osmička, nepravidelné zatáčky). Sebeobsluhu zvládá s malou dopomocí.
- Chování – potřebuje se ujistit, že to dělá správně, má rád pochvalu, už se tolik neuráží, je snadno vyrušitelný a ovlivnitelný.
- City – převažuje dobré naladění, neúspěch řeší naštváním, nemluvením.
- Spolupráce – matka si nedá věci vysvětlit. Stále vozí děti v kočárku a nechává jim dudlík. Maminka dostala zpracovanou a vysvětlenou artikulační cvičení a hry a to několikrát, protože je ztratili. Nejvíce Jakuba vzdělává sestra.

Terapie:

- pokusit se pracovat s matkou,
- hravou formou procvičovat retné hlásky P, B, M,
- procvičovat fonemický sluch,

- rozvíjet slovník,
- zařazovat artikulační cvičení,
- rozvíjet grafomotoriku,
- upevňovat sebevědomí,
- nacvičovat správné dýchání,
- upevňovat správné vnímání rytmu.

Třetí šetření, listopad 2014, věk 5.5

- Zrak – stále žádné dovyšetření zraku.
- Dech – dýchá už nosem, je méně často nemocný, nemá dudlík.
- Řeč – je o poznání srozumitelnější, podařilo se zafixování hlásek J a K, začíná používat měkčení, pro P, B, M ještě nedostatečná pružnost rtů, slova ještě nevytleská, chce si prohlížet knížky a rád poslouchá vyprávění příběhů.
- Motorické schopnosti – do školky už chodí pěšky. Rád se pohybuje hlavně venku. Hraje fotbal, běhá do kopce a z kopce. Zdolává průlezky. Jeho pohyb připomíná spíše pohyb čtyřletého dítěte. Ve třídě provádí cviky nedokonale, neudrží výchozí pozici.
- Rozumové schopnosti – ve velké skupině se snadno vyruší, pozná kruh, čtverec, trojúhelník (procvičovala to s ním starší sestra). Poznatky má, ale nemá potřebu je sdělovat. Umí napočítat do sedmi, zná některé doplňkové barvy, začíná se orientovat v ročních obdobích.
- Grafomotorika – musí být upozorněn na správné držení tužky a lžice, vyhýbá se práci s výtvarným materiálem, nedodrží linii při vybarvování. Přítlak je trochu menší. Sebeobsluhu zvládá s dopomocí. Při práci s pracovním listem potřebuje pomoc.
- Chování – pozitivní naladění, občas nejistý, těžko udrží pozornost.
- Spolupráce – matka stále odmítá přesunout kompetence na Jakuba. Neustále instruuje učitelku, co má dělat a jak má Jakuba obléknout, co má a nemá jíst. Neuvědomuje si, že chlapec by měl jít za devět měsíců do školy. Příprava na školu doma neprobíhá ani na nejzákladnější úrovni samostatnosti.

Terapie:

- znovu matce vysvětleno, jak správně a hravě provádět artikulační cvičení a upevňovat motoriku mluvidel. Probrala jsem s ní nutnost procvičovat fonemický sluch, byla opětovně seznámena s řadou her a možností, jak dané oblasti procvičovat. K podání informací se jí dostalo též v oblasti rozvoje grafomotoriky,
- četba pohádek, vyprávění, popisy situací na obrázku,
- správné držení tužky a lžice,
- rozvíjet samostatnost,
- procvičovat zrakovou a sluchovou perцепci,

- práce s rytmem a slovem,
- hledání rýmů,
- vést k lepšímu provádění zdravotních cviků,
- procvičovat hrubou a jemnou motoriku,
- procvičovat fonetickou paměť.

Čtvrté šetření, listopad 2015, věk 6.5

Chlapci byl doporučen odklad školní docházky pro celkovou nezralost. Nebylo možno ho přešetřit v pedagogicko-psychologické poradně pro nespolupracující chování (pláč, křik, věšení se na matku).

- Zrak – nedovyšetřeno.
- Řeč – doma nepochvíjí, L – správné nastavení mluvidel – zbývá zafixování hlásky a automatizace. C, S, Z, Č, Š, Ž, R, Ř – špatná výslovnost. Popis situace na obrázku je velmi strohý, tvoří jednoduché věty, začíná rytmizovat slova, občas pozná první slabiku ve slově. Pokud má zážitek, vypráví jej.
- Motorické schopnosti – typické je stále těžkopádné provádění pohybů, pohybuje se ale rád. Matka nechce, aby volně běhal, je prý ještě malinký.
- Rozumové schopnosti – soustředí se krátce, práci s pracovním listem sám nezvládne – potřebuje pomoc učitelky. Umí vysvětlit, na co jsou různé předměty, začíná vnímat souvislosti mezi příčinou a důsledkem.
- Grafomotorika – těžkopádnost, nesprávný úchop tužky a příboru, nerespektuje linie. Postava neobsahuje prsty, uši, nos, krk, obočí. Dostává na malování široké štětce, často malujeme venku. Lépe zvládá práci s nůžkami.
- Chování – trochu samostatnější, ale stále závislý na bratrovi.
- Spolupráce – stále stejná úroveň jako při předchozím šetření.

Terapie:

- shoduje se ve všech bodech s terapií ze třetího šetření.

Páté šetření, červen 2016, věk 6.11

- Řeč – nedostatečně diferencuje sykavky, výslovnost celkově neobratná, R a Ř nahrazuje L. Rytmizuje slova, vytleská svoje jméno, snaží se pohybovat v rytmu. Samostatně vypráví a reprodukuje své zážitky.
- Motorické schopnosti – převládá neobratnost, v nepřítomnosti matky si užívá pohybu. Jezdí na kole, při pobytu v bazénu se nejdříve trochu bál, ale nyní se dokáže potopit, skočit do vody a uplave dva metry.
- Rozumové schopnosti – má všeobecné znalosti na poměrně dobré úrovni, ale nesoustředěnost mu zabraňuje je prezentovat v celé šíři, plete si pravou a levou stranu.
- Grafomotorika – je třeba ho taktně upozornit na správný úchop. Pohyb v rámci jemné motoriky je neplynulý, nedokáže se podepsat, ale písmo napodobuje.

- Chování – je samostatnější, potřebuje hodně chválit a mít zpětnou vazbu.
- Spolupráce – beze změny.

Závěr:

Během dvou let přinesl notýsek na mluvení třikrát a pokaždé nový. Doma necvičili, k určité reedukaci řeči na základě práce v mateřské škole došlo. Pokrok je znatelný i v dalších oblastech vývoje. V oblasti komunikačních dovedností odchází do základní školy s nepřesnou výslovností sykavek. Rezervy jsou v oblasti foneticko-fonologické. Je nejistý v držení tužky a příboru.

Ačkoliv měli s dvojčetem Pepou stejné rodinné podmínky (jízda v kočárku, dudlík, přístup matky,...), byl na tom Pepa o poznání lépe, což bylo způsobeno zejména odlišným temperamentem. Extrovertní chování se projevovalo větší sebejistotou, samostatností, progresivitou, schopností pamatovat si a menší závislostí na Jakobovi.

Kapitola 9 Shrnutí výzkumného šetření

U všech dětí bylo zapotřebí začít s nácvikem správného dýchání. V případě Honzíka trval nácvik této dovednosti nejdéle a byl spjatý s jeho breptavostí, která měla genetické kořeny v rodině. Ve všech sledovaných případech se jednalo o dyslálii gravis, která byla u Marušky doprovázena elektivním mutismem, u Matyldy byla v kombinaci s hyperaktivitou a v případě Honzíka ji doprovázela breptavost. Ve všech případech byla narušena rovina foneticko-fonologická.

V rovině lexikálně-sématické bylo zjištěno, že Maruška poté, co začala komunikovat, se rychle dostala na úroveň normy. Honzík, který měl diagnostikovanou breptavost, měl slovní zásobu nad normou. Matylda pod normou a Jakub byl těšně na hranici normy.

Z hlediska morfologie byla značná nedostatečnost zjištěna u Matyldy. Postižení v této oblasti se týkalo skladby věty, používání množného čísla, absence užívání ženského rodu, časování. Používala telegrafickou řeč.

Schopnosti v rovině pragmatické byly na dobré úrovni u Marušky a Honzíka. Matylda se snažila dorozumět, ale handicap v oblasti fonetické a morfologické způsoboval, že jí nikdo nerozuměl. Jakubovi ze začátku stačila komunikace s bratrem, zatím to účelem používali vlastní řeč. Zajímavé bylo, že této řeči rozuměla Matylda.

Všechny děti udělaly pokrok ve všech rovinách řečové produkce.

Z hlediska grafomotoriky byla tato složka postižena u Honzíka, Matyldy a Jakuba. Nejméně u Marušky. Během reedukace, která probíhala celé čtyři roky, došlo k velkému zlepšení u Marušky a Matyldy. Honzík odchází do školy i po absolvování kurzu reedukace v pedagogicko-psychologické poradně s určitou nedostatečností v této oblasti. Jedná se především o obratnost, lehkost pohybu a silný přítlak. Jakub má silný přítlak, nedostatečně zafixovaný správný úchop tužky.

Jako velmi pozitivní se ukázala spolupráce s rodinami Marušky a Honzíka. Vzájemně jsme se informovali, co funguje, co jde a nejde. To vedlo k tomu, že jsem mohla hledat další nové cesty k reedukaci, které byly v zájmu dětí. Naopak minimální spolupráce s rodinou Matyldy a Jakuba byla z hlediska dětí kontraproduktivní. K velkému zlepšení vzájemné spolupráce došlo u Matyldy v roce odkladu školní docházky. Navázala kontakt s prarodiči, což se pozitivně odrazilo na jejím pokroku v rámci všech složek vývoje. Absence spolupráce s rodinou Jakuba mě mrzí. Snažila jsem se s ním pracovat individuálně, ale nemohla jsem v celé šíři pokrýt možnosti, které by pro něj byly určitě pozitivní za předpokladu, že by s ním pracovala rodina soustavně. Tato cvičení jsem zařazovala do ranních her, artikulačních chviliek, pobytu venku a odpoledních činností.

Během reedukace komunikačních schopností dětí jsem nejdříve upřednostňovala metodu přípravných cvičení formou skupinové práce. Snažila jsem se cvičení koncipovat tak, aby se společně rozvíjelo, co nejvíce rovin řeči. Současně jsem zařazovala různé říkanky a doprovázela jsem jimi různá pohybová cvičení na rozvoj jemné a hrubé motoriky. Zároveň jsem cvičení zaměřila na rozvoj orofaciální motoriky a doprovázela jsem je pohyby v rámci hrubé motoriky. K tomu mi posloužila cvičení, která jsem uvedla v metodické části. Respektovala jsem přitom dosaženou úroveň vzdělání. Při práci jsem se snažila respektovat také zájmy dětí. U Honzíka to byla příroda, Jakub se hodně zajímal o auta, Maruška měla zájem o panenky, princezny, pohádky a různé činnosti s drobným materiálem. Matylda se zajímala o vše, ale nejvíce ji zaujala témata s bojem a sportem. V případě Matyldy a Jakuba bylo třeba rozvíjet schopnost soustředit se. Postupovat velmi pomalu, v krátkých sekvencích se pokusit zaujmout a rozvíjet tak soustředění. Pomáhali mi různé knihy typu encyklopedií (Karel IV. apod). V roce odkladu školní docházky dokázala Matylda i Jakub soustředěně pracovat s puzzlemi. V šestém roce života dětí je nejvíce bavily hry typu Vyprávění s chybou, Vymýšlení co by bylo, kdyby, Hra na protiklady další hry uvedené v metodické části.

Následně jsem zařazovala cvičení vedoucí k vyvození hlásek a to opět, co nejvíce hravou formou. Posléze jsem zařadila básně a písně pro zafixování hlásky. Automatizace vyslovování hlásek v běžné

mluvě probíhala různě dlouho jako i ostatní metody (přípravná cvičení, vyvození, fixace, automatizace). Každé dítě mělo jiné tempo a něco mu šlo lépe a něco trvalo déle. U Marušky se většinou podařilo hlásku vyvodit poměrně rychle, ale automatizace trvala déle. Matylida, Honzík a Jakub pracovali poměrně dlouhou dobu v oblasti orofaciální. U Matyldy se pak celkem rychle, když začala spolupracovat s babičkou, podařilo hlásky vyvodit a následně automatizovat. Honzík měl perfektní spolupráci rodiny, a i tak trvaly jednotlivé etapy poměrně dlouho. Jakub, jehož rodina nespolečně pracovala, odchází do školy s horší výslovností a úrovní grafomotoriky.

V rámci diagnostiky jsem pracovala s následujícími publikacemi, které jsem využívala hlavně na prozkoumání úrovně řeči v jednotlivých rovinách: Pohádky k povídání¹⁹, Česká přísloví²⁰, Obrázkové říkanky²¹, Obrázkové říkanky 2²², Obrázkové pohádky²³.

Je zajímavé, že maminka Honzíka, si vůbec neuvědomila breptavost manžela a až na mé taktí upozornění jí došlo, že touto vadou trpí i dědeček.

Matylida začala dělat velké pokroky s navázáním vztahu s babičkou, která jí dala dostatek podnětů a láskyplného zacházení.

¹⁹ JECHOVÁ, Šárka. *Pohádky k povídání s jednoduchými úkoly pro rozvoj řeči a dalších dovedností*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Agentura Rubico, s.r.o., 2014. 118 stran. ISBN 978-80-7346-080-8.

²⁰ LADA, Josef. *Česká přísloví*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 2015. 52 stran. ISBN 978-80-7424-083-6.

²¹ JELÍNKOVÁ, Hanka. *Obrázkové říkanky*. 1. vydání. Černošice: Naše kniha, 2010. ISBN 978-80-904700-0-2.

²² JELÍNKOVÁ, Hanka. *Obrázkové říkanky 2*. 1. vydání. Černošice: Naše kniha, 2012. ISBN 978-80-904700-4-0.

²³ VOSTRÝ, Mirek. *Obrázkové pohádky*. 1. vydání. Benešov: Petr Blumentritt BLUG, 2011. 96 stran. ISBN 978-80-7274-015-4.

Kapitola 10 Závěr

Cílem mé práce bylo mapovat vývoj řečových dovedností dětí. Na výzkumném vzorku čtyř dětí jsem po dobu čtyř let zaznamenávala vývoj jejich řečových schopností a dovedností. V tomto smyslu šlo o kvalitativní výzkum.

V první části bakalářské práce popisuji vývoj řeči z hlediska ontogenetického. Zabývám se zde také vlivem vztahu s pečující osobou. U výzkumného vzorku, který jsem zkoumala, se ukázalo, že Maruška a Honzík měli výhodu vztahu s pečující osobou. Matylda všestrannou péčí pečující osoby postrádala. Měla zajištěné fyzické a materiální potřeby, ale chyběla tu podnětnost, stimulace, důvěra a v neposlední řadě láskyplná vazba. Její komunikační schopnost byla narušena ve více rovinách. Jakub měl láskyplnou vazbu s pečující osobou, která ho ale nevedla k osamostatnění, socializaci, svobodě volby, nerozvíjela ho, pohybově ho nestimulovala. Matka nedokázala pochopit, že už není miminko, ale kluk.

Ve druhé kapitole jsem se zabývala nejběžnějšími řečovými vadami, jejich příčinami a následně diagnostikou a terapií. Díky znalostem v této oblasti jsem mohla lépe rozpoznat Marušky elektivní mutismus a breptavost Honzíka. Rozpoznat, pochopit a následně zvážit jakou cestou se dát. Určit způsob reedukace, jít pomalu, v případě potřeby udělat změnu nebo se vrátit. Pracovat formou hry, tak aby to bavilo, upřednostňovat pozitivní pochvalu, rozvíjet řeč celkově a nejen v jedné rovině. Rozvíjet celou osobnost dítěte v tom nejširším kontextu. K tomu jsem využívala cvičení a hry, které jsem uvedla v metodické části.

Velkým oříškem bylo vysvětlit rodičům, že nedříve budeme procvičovat dýchání a obličejovou motoriku. Souběžně budeme upevňovat dovednosti v oblasti jemné a hrubé motoriky. Specifikace, vývoj, diagnostika, testování a grafomotorické cviky uvádím v šesté kapitole.

V sedmé kapitole se zabývám kazuistikami a snažím se je představit, co nejobsáhleji tak, abych využila všech poznatků s předchozích kapitol a ukázala tak, že jsou pro práci logopedické asistentky či bakalářské práce důležité.

Jsem ráda, že se dnes nemůže stát, že by někdo realizoval pokus na dětech, tak jako ve třináctém století panovník Svaté říše římské Fridrich II.. Nicméně tento pokus popsany v knize Den, kdy jsem se naučil žít²⁴, ukazuje, jak důležitou a nezastupitelnou roli v životě člověka komunikace má.

Jsem přesvědčená, že bez logopedických asistentek by se v současné době narušená komunikační schopnost, ať už v rovině opožděného vývoje řeči nebo dyslálie redukovala obtížněji. Nevím, zda by za současného stavu dvou klinických logopedů pro oblast, ve které působím, bylo možné situaci zvládnout. Myslím si, že by se mělo patřičné ministerstvo zamyslet a dát šanci logopedickým asistentkám si odpovídající vzdělání dostudovat v rámci krajů. Věřím, že by bylo dobré se v době velké zaměstnanosti rodičů zabývat způsobem jak zvládat narušenou nebo opožděnou řeč z hlediska organizace a personalistiky.

„Řeč je sama duše a kultura národa. Zdokonaluje-li se národ, musí se zdokonalovat i jazyk; neboť je živý a vyvíjí se s námi všemi, stále nesen výškou duševního napětí národa.“

Karel Čapek

²⁴ GOUNELLE, Laurent. *Den, kdy jsem se naučil žít*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2015. 248 s. ISBN 978-80-87950-12-8. s. 117.

Seznam použité literatury:

DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o., 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.

DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník*. 2. upravené a rozšířené vydání. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001. 224 s. ISBN 80-902536-2-8.

GOUNELLE, Laurent. *Den, kdy jsem se naučil žít*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2015. 248 s. ISBN 978-80-87950-12-8.

JECHOVÁ, Šárka. *Pohádky k povídání s jednoduchými úkoly pro rozvoj řeči a dalších dovedností*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Agentura Rubico, s.r.o., 2014. 118 s. ISBN 978-80-7346-080-8.

JELÍNKOVÁ, Hanka. *Obrázkové říkanky*. 1. vydání. Černošice: Naše kniha, 2010. ISBN 978-80-904700-0-2.

JELÍNKOVÁ, Hanka. *Obrázkové říkanky 2*. 1. vydání. Černošice: Naše kniha, 2012. ISBN 978-80-904700-4-0.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: Průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 216 s. ISBN 80-7178-115-0.

LADA, Josef. *Česká přísloví*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 2015. 52 s. ISBN 978-80-7424-083-6.

Langmajer, J., Balcar, K., Špitz, J. *Dětská psychoterapie*, 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2000. 432 s. ISBN 80-7178-381-1.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vydání. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X.

LECHTA, Viktor a kol. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 360 s. ISBN 80-7178-801-5.

LUDVIG, Harald a kol. *Vychováváme a vzděláváme s Marií Montessoriovou*. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2000. 132 s. ISBN 80-7194-266-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co kdy a jak ve výchově dětí*, 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-7178-085-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vydání. Praha: Portál s.r.o., 2011. 344 s. ISBN 978-80-262-0000-0.

SMOLÍK, F., SEIDLOVÁ, G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. 248 s. ISBN 978-80-247-4240-3.

SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství n.p., 1986, 226 s. ISBN 14-484-86.

SUCHÁ, Romana. *Rozpustilé básničky pro malé dětské ručičky*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008. 72 s. ISBN 978-80-7367-439-7.

ŠULOVÁ, Lenka. *Počátky řečového vývoje a specifický vliv mateřské a otcovské mluvy*. Psychologická řada PSY-004. 2006, 28 s. ISSN 1801-5999.

Švaříček, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní Výzkum v pedagogických vědách*, 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 384 s, ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*, 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova Nakladatelství Karolinum, 2008, 540 s. ISBN 978-80-246-1538-7.

VOSTRÝ, Mirek. *Obrázkové pohádky*. 1. vydání. Benešov: Petr Blumentritt BLUG, 2011. 96 s. ISBN 978-80-7274-015-4.